

השוואה והמרי פינסק

נחום בונה

פינסק, עיר ואם בישראל, הקהילה הוותיקה והמרכזית באזור — הספר פוליסיה שבמלון (כיום — ברית המועצות) מנתה ב־1939 מעל ל־50,000 תושבים, מהם כ־75% יהודים.

גורלם של יהודי פינסק, כגורל רוב יהודי אירופה, היה השמדה כמעט מוחלטת. עם השמדת הנפש והרכוש הוכחדו גם כל התעודות אשר יכלו לסייע בהנצחת הפרק האחרון של חיי היהודים בקהילת פינסק. לא נשאר זכר לארכיון של ה„יודנראט“, ואף לא נותרה רשימה או עדות כלשהי, שנכתבו בעיצומה של תקופת השלטון הנאצי בעיר, כפי שהיה הדבר בכמה וכמה גיטאות אחרים.

בידנו מצויות רק שתי תעודות מאותם הימים:

א. מכתבו של ד"ר אלחנן איינבינדר, אשר נכתב ב־12 באוקטובר 1942 — כלומר, 17 יום לפני החיסול של הגיטו.

ב. 17 דפים, ובהם אלפי שמות של יהודים בגיטו פינסק, עם פירוט מקומות עבודתם, מספר התלויים בהם וכתובתם. נרשמו בהם לפי מספר סידורי, כל היהודים, אשר קיבלו רשיונות עבודה בחודש יוני 1942.

העדויות האחרות אשר בידנו, נגבו ונרשמו אחרי המלחמה, ורק שתיים מהן — כשנה אחת לאחריה:

בנובמבר 1945 נבנתה בלינק (אוסטריה) עדותו של יהושע גורביץ, ובספטמבר 1946 סיים אריה דולניקו את זכרונותיו, שהופיעו לאור בספר (בסטנסיל) בהוצאת איגוד יוצאי פינסק.

4 עדויות נוספות נגבו ונרשמו בתל־אביב בשנת 1955, ממי ניצולי השואה: גלעקשיצמן גלדה, נידוץ' יהושע, קוברינצ'יק־רבוז תמר ושרמן חיה.

מלבד אלה העלו זכרונותיהם בכתב בשנים האחרונות:

מוטל שוכמן — בשנת 1961 במונטריאול — קנדה, והוא הניצול היחיד מפקידי ה„יודנראט“.

דוד גלוב (גלויבמאן) בשנת 1962 בניו־יורק, ארה"ב. לדבריו, הסתמך על רשימות, שנרשמו על־ידיו בימי השלטון הנאצי ונשמרו אצלו עד היום.

צילה דולניק־פלדמן — על הגיטו חקטן.

מיליה כהן־רסטובסקי — רשמה את זכרונותיה לאחר עשרים שנה.

אהרון קליבץ' ופני לוז' סלומיאן — מסרו לנו עדות כתובה.

כחומר נוסף שימשו לנו העדויות, אשר נמסרו בשנת 1962 במטה הארצי של ממשלת ישראל בתל־אביב, בבית־המשפט המחוזי בתל־אביב ובבית־משפט השלום בחיפה. נגד פושעי המלחמה הנאצים, שנחשפו כמעורבים ברצח יהודי פינסק. נוסף על הניצולים, שהוזכרו כבר לעיל, העידו שם גם: מניה שינברג־פינקל והנכרם פרצ'יק.

בארכיון „יד ושם“ בירושלים מצאנו שתי עדויות, אשר פינסק נזכרת בהן: עדות מסי 1790 — נבנתה בגרמניה בשנת 1948, ממי הרשל טורקן, ועדות מסי 297/139 — נבנתה בגרמניה בשנת 1946 מפי יוסף הופמן, יהודי יליד הונגריה, שהובא לפינסק בשנת 1942 כעובד־כפייה לחקמת נשר. הוא אינו מזכיר בעדותו כל פגישות עם יהודים, אף לא בין הפרטיזנים שביקרו אותם בעת עבודתם בעיר.

כחומר מסייע שימש בידינו גם הדיווחשבון המסכם של התובע ד"ר ארצט במרכז השירותים המשפטיים אשר בלודוויסבורג ליד שטוטגרט, המכין את המשפט של המושעים הנאציים המערבים בחיסול יהודי פנסק. על סמך החומר הזה אשר פורסם ניתן להלן ועל יסוד שיחות נוספות עם הניצולים רשמתי את קורות היהודים בתקופת השואה וחמרי בפנסק, עיר מוצאנו.

ה ש ו א ה

הגרמנים באים

ביום השני, 4 ביולי 1941 — ט' בתמוז תש"א, 13 יום לאחר שהתלה התקפת הצבא הנאצי על ברית-המרוצות, הגיעו הגרמנים אל שערי פנסק, אשר מנתה אז — לפי מקור גרמני — 80,000 תושבים, ומהם 35—40 אלף יהודים. בשעה 11 לפני-צהריים הופיעו המטוסים הגרמנים הראשונים בשמי העיר, הקהל ברחובות התפזר בבהלה איש-איש לביתו. גם האיכרים, אשר באו ליום השוק, נחפזו לשוב לכפריהם.

אנשי הג.ק.וו.ד. (הקומיסריון לענייני פנים), אשר נשארו האחרונים ממוסדות השלטון הקודמים, החלו אורזים את הפציהם בחיפזון ומכוניותיהם אצו בכיוון הגשר שעל נהר פינא. פתאום נשמעה התפרצות אדירה: הגשר פוצץ בידי הרוסים הנסוגים. בקצווי העיר עלו כאש בניינים שונים, אשר הובערו ע"י הרוסים. אחר-כך נשתלטה דומייה, שהופרעה מרי פנים על-ידי מטה תותחי הגרמנים. פגזיהם התעופפו מעל העיר בכיוון הרוסים הנסוגים מעבר לנהר.

יחד גשם דק, ראשוני הגרמנים נכנסו לעיר על אוטובוסים, אחריהם — מכוניות עטורות דגלים.

התושבים הנוצרים יצאו לקבל את פני הגרמנים בלחם, מלח ופרחים, בעוד עיניהם המבוהלות של היהודים עוקבות אחריהם מאחורי תריסי-הלונות סוגפים. הגייסות, שעברו דרך רחוב ליסטובסקי — שהיה רחוב יהודי כולו, הוציאו טבתיים אחדים 16 צעירים, וביניהם האחים אברהם וזאב ניידיץ (שניהם היו בארץ-ישראל וחזרו) בתואנה, שהם נלקחים לעבודה, לאחר מכן הוסיפו: ברחוב זה ירו על גרמנים. סימוכין לכך מצאנו בעדות תבאה: „ברחוב זה רדפו בשעתו יהודים אחרי שני צנחנים אשר פשטו בעיר ובסביבתה והכינו את כניסת הגרמנים לאיזור. הם היו מתחפשים במדי משטרה. צבא או בלכוש אורחי, חוקרים את התושבים בעניינים, שנראו להם חשובים. שני הצנחנים הנ"ל הובילו את קלנסי הנאצים לרחוב זה." את 16 היהודים הובילו לבניין בית-המשפט המחוזי בקארלין, אשר בו שכנה מפקדת הצבא הגרמני.

למחרת כאשר לא חזרו ה-16 לבתיהם מ-העבודה, נודע כי מבית המפקדה הובילו לחורשת ליסצ'ה הסמוכה, נורו ונקברו שם. רק אחד מהם הצליח להיחלץ, פצוע בידו, מתחת לערימת הנזירות ולברוח.

הורי הקרובות חיפשו את בניהם כמה ימים, עד אשר עלה בידיהם לגלות את מקום

קבורתם. הם פנו בבקשה אל הגרמנים להרשות להם להביא את בניהם לקבר ישראל. הנאצים דרשו מהם התיסות, שתאשרנה, כי הרוסים הנסוגים הם הם אשר ירו בצעירים, והחורים התמו. הגרמנים צילמו את החורים על־יד גוויות הקרבנות וניצלו את התצלום לתעמולת זרעה נגד ברית־המוצות.

כאשר הוצלו הגוויות על העגלות הפשוטות, התברר, כי הקרבנות עגו קשה, ואף התעללו בהם לפני מותם ואחרי כן. ססע החלוויה של ראשוני קרבנות הנאצים בעיר היה מחנה מוצע ומדכא ביותר.

הגזירות באו זו אחר זו מהמים הראשונים. „ביום שלאחר כניסת הגרמנים לעיר ניתנה הוראה למאפיות לאפות לחם לצבא, וכל כיכר, שתחסר מן המיכסה המומנת, תגורר אחריה את המצאתם להורג של 10 יהודים, נאסר על היהודים: לעזוב את העיר, להימצא ברחוב אחרי השעה 6 בערב, לקנות בשוק, כל היהודים, מילד עד זקן, נצטוו לעגור סרט לבן עם מגן־דוד בצבע צהוב על הורע השמאלית, הצובר על הצו — יירה במקום.

היהודים נצטוו למסור את מקלטי הרדיו, כל יהודי אשר יימצא אצלו מקלט לאחר התאריך שנקבע — יוצא להורג. מקום ריכוזם נקבע בבית „בנק פולסקי“ ברחוב אוגוסקת. התפרסמה הוראה להמציא כמות מסוימת של סבון, ולאחריה הוראות נוספות על מסירת מגפיים, בדים ואריגים.

רבו והלכו החטיפות לעבודה בלתי־חבטות ובעיסות. כל גבר, שהיה במקרה ברחוב, עשוי היה להיחטף, בזמן הראשון היו הנחטפים חוזרים מדי ערב לבתיהם מוכים ופצועים. לכן נמנעו גברים ככל האפשר מהיראות ברחוב. בתורים הארוכים ליד המאפיות עמדו אישוא אך נשים וילדים וחיכו בסבלנות לכיכר לחם, הגרמנים, העוברים ברחוב, היו מוציאים אחדים מהם מהתור, מכים ללא רחם ומתקלסים בהם להנאתם ולחנאת התושבים הפולנים והרוסים, שעמדו מן הצד והסתכלו במחזה המביש.

מחיום הראשון לכיבוש העיר היו חיילים גרמנים נכנסים לבתים שונים, בוונים ולוקחים אתם כל אשר מצא חן בעיניהם.

לאחר זמן קצר קיבלה הגיסטאפו את התפקיד הזה לידה, והיא התחילה בביקורים שיטתיים בבתי היהודים לשם כיוז וסימני כל בית שגמרו בו את „טיפולם“. החפצים המבוקשים ביותר היו: פרוות, בדים, תכשיטים, כל דבר־ערך שנתקלו בו — תחרה, בהמשך הזמן נהרסו גם כל דברי מתכת, כנזן: מיחמים, גרזונים, פטישים, מסמרים, סירי־נחושת, פמוטות, מיטות ברזל, כלי־אוכל מפליו ומכסף, וכדומה.

תאוכלוסיה הנוצרית של העיר שיתפה פעולה עם הכובש. היא חשה מייד בשינוי המעמד של שכניהם היהודים, אשר חייהם ורכושם נעשו הפקר, ואף הם שלחו ידם בשלל. הגרמנים הגיבו על תופעות אלו בפקודה, האוסרת כל סנע בין יהודים לנוצרים־אריים, תוך איסור מפורש למכור, להחליף או להעניק רכוש יהודי לשכנים נוצרים.

המשטרה הפולנית, אשר אורגנה על־ידי הכובשים בימים הראשונים לשחיתם בעיר, סייעה בהתלהבות לגרמנים בבזיה, בתשפלה ובחלשנות, למפקד המשטרה מונה סולוגוב, לשעבר פקיד בבית־המשפט, ולסגנו — בנו של העורך־דין שמינלסקי: „בפקודת המפקד הצבאי ובהדרכתו פתחו השוטרים הפולנים במאסרים של אנשים, שתפסו משרות בימי השלטון הסובייטי, בין מאסרים היה מורה הגימנסיה „תרבות“ מר בלבן, והוא נורה מעבר לנהר. אחדים מהמאסרים הצליחו להשתחרר תודות לדמי־כופר מרובים.“

השכונות ישנים בין נוצרים סקוטיים ליהודים שונים הוגשו עתה לפרעון־מים.

הכרתי אשה בשם בשקה — מספר אחד העדים — אם לארבעה ילדים. בתחילת המלחמה הסתתרה האשה מאימת התקפות האויר בנן פירות, פרש רוסו שעבר באותו מקום נורה עליידי שני צעירים פולנים. אך לא נפגע. הוא ירד מסוסו לחקור מי היו היורים. האשה הצביעה על שני הצעירים, והם נאסרו. עם כניסת הגרמנים גילו את האשה ומסורה באמצעות המשטרה הפולנית לגיסטאפו, ושם עינו אותה עד מוות.

ומקרה שני: צעיר יהודי, שהיה בזמן הסובייטים מנהל עבודה בבית-החרושת ללכידים, תפס אשה נוצריה בעת גניבת כסף לחוות-לכידים, וזו נידונה לשלושה חודשי מאסר. עתה נאסר הצעיר. במשטרה דקדקו בסבינים וסחבו אותו גוסס אל מחוץ לעיר, שם נורה. על צעיר יהודי אחר הלשיק מנהל-העבודה שלו בזמן הרוסים, כי היה חבר בקומסומול. במשטרה היכוהו עד עילפון, התכו את בשרו וזרו מלה על הפצעים. הכחור היה בריא וחזק וצינוריו נמשכו זמן רב, עד שנאלו המוות.

הרחובות היו שוממים. כל החנויות ובתי-העסק נסגרו. בעלי המקצוע הצעמאיים נשארו ללא עבודה. בתי-הספר הושבתו. בנימנסיה, תרבות"ה שתכן טוסד גרמני, לבתי-הכנסת לא הלכו ספחד, רק פועלי בתי-החרושת ומפעלים מעטים קיבלו רשיונות מיוחדים ותמשיכו בעבודתם.

במחצית השניה של חודש יולי התפרסם צו מטעם מפקד הציר להקים "יודנראט", שיקשר בין המפקד והאוכלוסיה היהודית ויציא לפועל את פקודותיו.

כיושב-ראש ראשון ל"יודנראט" נבחר מנהל הנימנסיה, תרבות"ה דוד אלפר, וכחברים נבחרו: המרמן, סמיוזבסקי, מונבייז, קופל, בוסל, לרמן, משל, שקולניק, שברצבלט, ברגמן פרוצ'נסקי ואחרים.

ימיים לאחר בחירתו למחנהו התפטר דוד אלפר, וראי ידע, כי סכנת-חיים כרוכה בהתפטרות זו, אך הוא העריך נכונה, כי תפקיד מסוג זה אינו לניהול משאומתן עם הגרמנים אלא למילוי פקודותיהם והוראותיהם.

ואמנם בסבב הראשון (להלן נכנה אותו: אקציה ראשונה), שנערך כעשרה ימים לאחר התפטרותו, הוצא אלפר מביתו ונרצח עם עוד כ-20 חברי היודנראט — מראשוני הקרבות בפנסק. בחיים נשארו 7-8 מחברי ה"יודנראט", והם מילאו את תפקידם זה עד הסוף.

היות חברי ה"יודנראט" מילאו תפקיד פעיל בוידה ריכוזם של תאלפים, אשר נרצחו ב"אקציה" הראשונה, וביניהם כאלה, אשר בניחם נשארו משומ"טה בחיים, נוצרה סביבם אחירת עוינת, אשר מצאה את ביטוייה באימרה, שהיתה שגורה באותו זמן בין אלפי האלמנות והיתומים: "אתם וילדיכם לא הלכתם להתייצב, ואילו את בעלינו ואבותינו שלחתם למות". באחירת זו ניהל היודנראט" את פעולותיו בכל זמן קיומו.

הלוקה התפקידים בין חברי ה"יודנראט" היתה כדלקמן:

1. בנימן בוקשנסקי — יושב-ראש — ממונה על עניינים כלכליים.
2. מוטל מינסקי — סגן יו"ר — המקשר עם הגרמנים.
3. פיינברון — כספים.
4. גולדמן — גוטרויך — עניינים משפטיים.
5. קופר — מחלקת העבודה.
6. משהל אייזנברג — אספקה.
7. וילברבלט — אספקה.
8. מאיר גרינשטיין — אספקה.

בוקשטנסקי היה היריר המוכר, אך היריר למעשה היה מוטל מינסקי, אשר כתושב דנציג היטיב לדבר גרמנית, ועיקר פעולתו היה המנע היומיומי עם קומוניסטים-המחח (געביטס"קאמיסאריאט).

כמעט בכל ערב התקיימה סעין ישיבת ה"יודנראט", בה מסר מינסקי את "החדשות". כנראה, לא נוהל פרוטוקול בכתב, וכל ישיבה היתה כעין התייעצות איך להיענות ולספק את התביעות הבלתי-פוסקות של הגרמנים. בתחילה ניסה ה"יודנראט" לרכך ככל האפשר את הפקודות הגרמניות, אך בכל זאת גאלצו חבריו לסייע לגרמנים בביצוע הגזירות. מנהל תחשבות ב"יודנראט" היה אפרים עלשטיין — לשעבר מנהל תחשבות בבית החרושת ללבדים בהורודישצה, ועוזרו היה מוטל שוכמן. הקופאי היה איצל גילר. בחדש הראשון לפעולתו הקים ה"יודנראט" פוליקליניקה בבית לוויין שליד בית-הכנסת הגדול ועבר בה ד"ר אלחנן איינבינדר (מבוגרי גימנסיה "תרבות"), כן הוקם בית-חולים יהודי. גם "חברא קדישא" פעלה בפיקוח ה"יודנראט" וידיה היו מלאות עבודה. מכין תרבים, אשר קיימו טענות חסד-של"אמת במסירות נפש, מזכרים בעדויות סוחר חברול יודל אוקסמן וסוחר האריגים אברהם-ליזר מולאר.

חלוקת העבודה

מאות יהודים עבדו במחלקות השונות של ה"יודנראט", מספר הפקידים הגדול ביותר היה במחלקה לענייני עבודה. 4-5 אלפים פרעלים יהודים עבדו במקומות עבודה שונים. מחלקה זו הכינה את רשימת העובדים במפעלים ובבתי-המלאכה. רוב העובדים היו קבועים במקום עבודתם, ויתרם סודרו והתחלפו כפרעלים זמניים. בכל יום חייב היה ה"יודנראט" לספק מיכסת עובדים יומיים לצרכי הגרמנים. גברים בגיל 16-65 ונשים בגיל 16-55 חויבו לעבודה-כפייה שלוש פעמים בשבוע, לפי הרשימה אשר עובדה מראש. העובדים חייבים היו להימצא בר"ב בבוקר לפני כנין ה"יודנראט", אשר היה בתחילה ברחוב זבלנה, מול בית-החולים העירוני הנוער. לאחר מכן לבית-האבן של לייב טגנבורג ברחוב אלברכטוב-סקה. שעות עבודה קבועות לא היו. הספקת הגרמני העסיק את העובדים כראות עיניו. יגעים, רעבים, ולעתים גם סוכים, היו עובדים אלה תחרים לבתיהם עם חשיכה. פלוגות-עבודה יהודיות, שאורגנו על-ידי ה"יודנראט" הועסקו גם אצל קבלנים-נוצרים מקומיים — בגני-ירק, בחיקוי דרכים וגשרים ובעבודות אחרות.

פעולות ה"יודנראט"

מאין השיג ה"יודנראט" את האמצעים הכספיים לניהול פעולותיו? המקור העיקרי היה סם על הלחם. הלחם נסחר באופן רשמי לפי חלושים. בסחיר 2 רובל הקילו (מאוחר יותר — 3 רובל). מזה היה 75% מס. בשוק השחור עלה מחיר כיכר לחם עד 200 רובל. חלק מהכספים בא ממכירת עודף הוחב מהתושבים שנאסף בגזירות הגרמנים ונשאר בידי ה"יודנראט" בלי ידיעת הגסטאפו. הכספים התצאו לשלוש מטרות עיקריות:

1. למילוי הדרישות השונות והמשונות של הגרמנים.
2. לשכר-עבודה למועסקים על-ידי ה"יודנראט".
3. לצרכי סעד.

בראש מחלקת הסעד עמדה מנהלת הגימנסיה לשעבר, הגב' צ'ציק-גלינקר. טאות אנשים צבאו יחדיו על דלתה בבקשת חמיכה ועזרה. כל אחד הגיש בקשה בכתב. גובה התמיכות שנקבע על-ידיה בהתאם לאמצעים הכספיים, אשר עמדו לרשותה. והם טיפחו אך מעט מועיר את הדרישות. יש מציינים, כי למרות תפקידה הקשה והמסובך, היתה לה תמיד עצה ומלה טובה לפונים אליה. וגילתה יחס של אם רחמנית.

את מחלקת האספקה ניהלו זילברבלט, אייזנברג וגרינשטיין (זילברבלט הכיר אישית את הגרמנים, שהיו ממונים על צניני האספקה, "בזכות" זו, שהם גישלו אותו סביבתו ברחוב ווישניוביצקה וקבעו שם את משרדם). שום מיצרכים, פרט ללחם, לא חילקו הגרמנים ליהודים. כדי להשיג מיצרכים אלה הזדקקו היהודים לאיכרי הסביבה, אתם החליפו בגדים ואריגים בצרכי-אוכל, בעזרת הפועלים היהודים אשר עבדו במקומות-עבודה בכל קצווי העיר. הכניסה לשוק היתה אסורה, וכן אסור היה לבוא לרחוב הגדול (קוסציווסי) ואל שפת הנהר.

רק זמן קצר מאוד נהנו היהודים מהסידור של קניית מיצרכי מזון בשוק. במשך יומיים בשבוע, לאחר מכן נקבע לכך רק יום אחד בשבוע, ולבסוף — בוטל הרשיון באופן מוחלט. מספרת אחת העדים: "יום אחד ניסיתי את מולי, והמקתי בהסתר לבין עגלות האיכרים בשוק. היה אתי סבון להתלפה בצרכי-אוכל, עוד בטרם הספקתי לגשת אל מישהו ולהציע את העיסקה. תפס אותי שוטר פולני. לאחר שספנתי ממנו כמה סטירות-לחי וקללות, הורתי הביתה בידיים ריקות, אך בלב מפעפע שנאה ונקם על העלבון וההשפלה."

הם תחושו הראשון של השלטון הנאצי בעיר, "היה זה תודש של השפלה, יסורים וצרות. בדומייה נשא הציבור את הסבל הרב, שבע חרפות וכלימות, צופה בחרדה לבאות. סגורים בבתיהם, נמנעים מלהלך ברחובות העיר מאימת הפגישה עם הגרמנים ועם עושי דברם מהמשטרה הפולנית — קיוו רבבות היהודים, כי חיי הרעב והעוני, חיי עבדים כפיתים, לא ימשכו עד אין סוף, ויום יבוא ויפטרנו מהמשעבדים."

*

במלאת חודש ימים לכיבוש היתה התדרה לממשות איומה, בליל יום שני, י"א באב תש"א — 4.8.41, החל הדבר, אותו לילה פשטו הגרמנים בליחי המשטרה הפולנית על בתי היהודים בחלקים שונים של העיר ואסרו 300 גברים, רובם צעירים, מוכים בקתות הרובים הובלו על-ידי הפולנים ועל-ידי מסקדם שמיגלסקי הורשמו בבית-החרושת להוסרי שעם אשר ברחוב אלברכטובסקה, ששימש כמעונה של הוונדרמריה, פצוצים עד זוב דם הושלכו למרתף, אחדים מהם הצליחו להימלט וסיפרו בעיר על המתרחש.

יום ג' — 5 באוגוסט — ה"אקציה" הראשונה בשעות הבוקר המוקדמות של אותו יום שלישי רצו הורי האסורים ונשותיהם אל ה"יודנראט" וזעקו לעזרה דחופה, כי בינתיים נפוצה שמועה, כי הגרמנים דורשים כופר נפש תמורת האסורים. אנשי ה"יודנראט" פנו בבקשת עצה אל ראש-העיר שליבינסקי (לשעבר מנהל הגימנסיה הפולנית), הוא אמר, כי אין לו ידיעות בעניין זה ולא קיבל שום הוראות מהשלטונות הגרמניים. לבסוף הסכים להיכנס יחד אתם אל מפקד העיר. סמוך לשעות הצהריים נכנסה משלחת ה"יודנראט" עם ראש-העיר אל המפקד, הלה יירש את היהודים מתדרו בצוחחה: "צאו, כלבים ארורים!" על ראש העיר, שנשאר בחדרו.

פקד למסור ליהודים, כי כל הגברים מגיל 16 עד 60 ייצאו לעבודה בתחנת-הרכבת. אם לא ימלאו אחר הצו, יירו 300 היהודים, שנאסרו בלילה, הנעצרים ישמשו לו איפוא כבני-ערוכה. חברי ה"יודנראט" ושליחיהם התפזרו מייד ברחובות העיר והכריזו: "יהודים! כל הגברים בגיל 16–60 חייבים ללכת לתחנת-הרכבת לעבודה. כל אשר יסרב — ייהרג יחד עם בני-ביתו". גם המשטרה הפולנית עברה ברחובות והיזהרה את יציאת היהודים. השמועה אמרה, כי יוצאים לתקן את פטי מסילת הברזל בווריייה אשר ליד הורודישק, אנשי ה"יודנראט", שעברו מבית לבית והאיצו למלא את הפקודה. הציעו ליהודים להצטייד במזונות לשלושה ימים.

חששות כבדים מילאו את לב האלפים, והם גברו, כאשר צירפו להולכים גם את תנוני המכולת לייכל חוברמן, שהיה גידם יד שמאלו. אם לעבודה — למה לוקחים גם איש זה? היו יהודים, אשר תלכו לשאול בעצת ידידיהם הפולנים, חברי מועצת-העיר, איך עליהם לנהוג, גם אלה יעצו להם ללכת לעבודה, היה שניסו לבקש תעודה מרופא, כדי להתחמק ממילוי הפקודה, אך נתקלו בסירוב. מוכן, שלא כל בני-העיר שהצו חל עליהם, נשמעו לו. רבים החליטו לסרב — ויהי-מה, והתחבאו.

חלק מהמתחבאים יצא בכל זאת למקום הריכוז לאחר הפצרות בני-ביתם — ההורים, הנשים, אשר האיצו בהם ללכת, כשהם משתדלים לשכנעם בטענה: "מוכרחים ללכת! תעבדו כמה ימים ותחזרו בשלום, מדרש תסכנו גם את חיינו? הלא מות נמות כולנו, אם תשתמשו". על חברי ה"יודנראט" ועוזריהם, וכן על הרופאים, לא חלה הפעם גזירת ההתייצבות לעבודה, אולם לאחר שקצב ההתייצבות לא סיפק את הגרמנים, הם ציוו על רוב חברי ה"יודנראט" להצטרף להולכים, על אף תבהלה והחרדה בלב החלו אלפים לנהור אל תחנת הרכבת, מספרת עדת-ראייה: "מתחילת ביתי בקרן הרחובות זבלנה-הונצ'רסקה ראיתי בשעות הצהריים אלפי גברים, ביניהם נערים בני 16 וזקנים בני 60, הולכים במצב-רוח רגיל — כהולכים לעבודתם היומיומית — לעבר תחנת-הרכבת".

בתחנת הרכבת

ברחוב תחנת-הרכבת חיכו הגרמנים ערוכים וחמושים, כל תבאים נאלצו לעבור על ידם, ורבים ספגו מכות מקת הרובת, המשטרה הפולנית, שהיתה מצוידת באלות, הוסיפה את חלקה במכות אכזריות. 8000 תגברים סודרו חמישה-חמישה בשורה בסני סורים ארוכים, ניתנה פקודה להניח על האדמה את כל התעודות, הכסף, השעונים והפצים אחרים ולהפוך את כל הכיסים כלפי חוץ. אחר זה הוצאו מתוך השורות פרעלי הגשר — כ־150 איש, אך לפני ששוחררו והותרו הצירה, הם נצטוו "לעשות סדר" ברחבת התחנה, ולאסוף את כל החפצים, שהיו מונחים ללא-סדר על הרצפה.

"הייתי בין פרעלי הגשר המשוחררים — מספר עד ראייה — ובדרכנו הצירה ראיתי איך נרצחו כמה מהחוזרים בידי שוטרים פולנים בתואנה, שהם ברחו ממקום הריכוז, גם אותי עצר שוטר פולני, אך אשה נוצרית, שעברה ברחוב, העירה בו במקום, כי שוחררנו ולא ברחנו מתחנת הרכבת, והוא הרשה לי להמשיך בדרכי. נכנסתי לבית יהודי והסתתרתי שם, עד שחששתי היום, ואז חזרתי לביתי".

משני עברי הטורים עמדו הגרמנים, חלקם רכובים על סוסים ואופנועים, על כל איפנוע היתה מסווגת סכנת-יריה, כך עמדו עד שעה 4 אחרי-הצהריים, ובינתיים הוצאו מהשורות כמה מאות בעלי-טקציה ושחררו, במקומם הובאו למקום ת־300, אשר נאסרו באותו לילה,

כמה נערים צעירים, אשר חוכחה, כי לא הגיעו עדיין לגיל 16, הוצאו אף הם וצורפו לבעלי המקצוע.

מספר עד ראיה: „בשעה 4 הופיע מטוס, אשר הנמיך טוס, ראש ת.ס.ס, הביט בשענו, נתן פקודה לשוטרים הפולנים, שיחדלו להכות בנו ויסורו הצידה, והכריז: „עכשיו נצטרך כל אשר יזון ממקומו למרחק מטר אחד — יורה, מוקפים גרמנים, רגלים ורוכבים על סוסים ואופנועים, הובלנו לאורך פסי מסילת הברזל עד להצטלבותם עם רחוב להישין, משם פנינו שמאלה בדרך המובילה לאיווניק והתרחקנו מהמסילה, עתה הוכרז לכולנו, כי לא לעבודה אנו מובלים.

אך התרחקנו מהעיר, התנפלו עלינו המרצחים, ותוך מכות אכזריות ציפו, שנפשוט את הבגדים מעלינו בצרחם: „כלבים ארורים! לא תחזרו לבתיכם! זרקו כל מה שעליכם, אין לכם עוד צורך בבגדים!“ אלי התקרב פרש וציווה לפשוט את מעילי, תוך כדי מילוי פקודתו שאלתי: „ומה לעשות בסרט אשר על חשוכלי?“ רציתי בדרך זו לבחון את כוונת הגרמנים, „אין צורך בר — ענה הגרמני — „אנו יודעים, שאתם יהודים, זרוק הכל מעליך“ לפתע ראינו אורח מנמיך טוס, יורד והונה בקרבנו, מן האוירון יצא, כנראה, ראש המרצחים, איש ת.ס.ס, שמן, הוא נעמד וסקר את הצועדים כשידיו שלובות מאחוריו.

היה יום קיץ בהיר וחם, תימרות אבק סמוך התנשאו ברגלי האלפים, אשר הוכרחו לצעוד מהר כמעט בריצה ומרגלי סוסי הפרשים ומגלגלי האופנועים, אשר הקיפונו בכל צד בשרשרת הדוקה בלי להשאיר כמעט רווח ביניהם, הסור הצפוף והדחוק, אשר נתמשך אולי לקילומטרים, התקרב אל הכפר פוסיניץ, במסך רגעים מועטים ירדנו לתעלה בצד הדרך ועמדנו מלכת, לא עברה אפילו דקה וקול ירידת נשמת.

למראה הבורות והגרמנים אשר ליד מכות היריה המופעלות, החלה ריצת בתלה מתוך מאמץ לברוח, רוב האנשים רצו לצד ימין בכיוון לזניניץ, שדות הקמה ותפוחי האדמה שהיו באותו צד, משכו את הבורחים לכיוון זה, הראשונים, אשר פנו לשם, נרתעו מיד, בצד זה היו 14 בורות גדולים, לרצחם הפעורים חיכו לקרבנות, לא היתה ברירה, אלא לרוץ לכיוון הפוך, שם היתה הקרקע מכוסה עשב גמך בלבד, אך באופק השחירה חורשת האץ.

מטר יריות ניתך משני העברים, זעקת הפצועים וצריחות הרוצחים נהערכו אלו באלו, הכל נתערפל בתוך תימרות האבק, מרבית היהודים נשארו עומדים על־יד הבורות, סקדו עליהם לכרוש ברך, ובמצב זה הוכרחו לנחול אל הבורות.

בריחת הצלה

כותב אריה דולינסקי: „אני עמדתי במרחק הצי קילומטר מראש הסור ופרצתי מיד בריצה אל כיוון האץ, בעיצומה של הריצה נפצעתי בבטני וכך הנעתי לחורשה. פגשתי שם עוד שלושה בחורים, שהצליחו לברוח, הם לא היו פצועים, היות ואיבדתי הרבה דם בדרך, הייתי נאלץ לחפש מייד דרך העירה, ולא לחכות כמוהם בחורשה עד הערב, לכלכתי כחול את בגדי המוכתמים בדם ורחף יצאתי מייד לדרך (נעלי אבדו לי בעת הבריח תה), בנס לא נעצרתי על־ידי כמה נוצרים, שפגשו אותי, והצלחתי לתתחמק ממעט גרמני בקרבת המסילה.

מתחת לקרנות רכבת המשא, שעמדה בתחנה, חלתי ועברתי לרחוב קוליובה בקירבת מקום עמדו עדיין חלק מקבוצת היהודים בעלי המקצוע ששחררו, התערבתי ביניהם וחלכתי יחד עמם, הם התבוננו בי, אך לא שאלו דבר, ההליכה קשתה עלי, הצמא הציק

לי, סרתי לבית יהודי וביקשתי מעט מים. משם עברתי דרך גני-הירק והתצרות והגעתי למגרש "מכבי". ומשם אל דירת ד"ר יוז ברחוב טראוגוטש. הלכתי יחד עם הרופא אל בית החולים היהודי, כשהוא מזוהר אותי, לכל אספר לאיש מאין באתי. אותו לילה סיפרתי לרופאים לימישוב ומיילס את כל הקורות אותי. למחרת נודע דבר שובי ב"יודנראט". הם באו לבית החולים. סיפרתי להם את הקורות אהתנו.

בלילה השני הובאו לבית החולים שני פצועים נוספים: סרדכי גוטליב ויעקב פפיש. הם סיפרו, כי עד שעה 9 בערב הספיקו המרצחים לירות בכל קרבנותיהם. הם שניהם שכבו פצועים בגליהם על עריסות החללים ובלילה הצליחו לחזול ולהסתלק מהמקום. בטטה הארצי של משטרת תל-אביב סיפרה אשתו של עד הראייה הנ"ל: "לפנות ערב קיבלתי ידיעה, שבעלי נמצא בבית-החולים. רצתי לשם, ובעלי סיפר, כי כולם נרצחו. למחרת הובאו ל"יודנראט" בגדי הקרבנות. באו עוד כמה עשרות יהודים, אשר נמלטו מהבורות. אך הם גילו את אשר תרחש רק ליחידים כדי שדבר הימצאם של הנמלטים לא יגיע לאוזני הגרמנים".

בלילה פשטו שוב הגרמנים בלוחית המשטרה הפולנית אל בתי היהודים לחיפושים נוספים. הם ציוו על הגברים אשר נמצאו בבתיהם לקחת סעדרים וללכת אהם. גם נערים בני 12—13 לקחו אהם: "יש לנו צורך בפועלים רבים" — אמרו. כ־300 יהודים הובלו למקום חטבת. שם הוכרחו לאסוף את הקרבנות אשר נורו בעת בריחתם וגופותיהם היו פזורים בשדות. כאשר סיימו את עבודתם. נורו גם הם. פרט לשניים אשר נצטוו לכסות את הבורות. למחרת, ביום רביעי, מלאו הרחובות נשים וטף, אשר התרוצצו בציפית לבעליהם ולהוריהם. בתוך הרעש וההמולה נראו רק גברים מעטים — חברי ה"יודנראט" הבודדים שנותרו והרופאים.

ה"אקציה" השניה

אותו יום, השכם בבוקר, החלו חיפושים בבתיים, אשר נערכו על-ידי חוליות של נאצים, שעברו מבית לבית בליווי עוזריהם מהמשטרה הפולנית. הגברים ששרדו היו עדיין במיטותיהם. הפעם הוציאו כאכזריות גם ילדים מבני 8 ומעלה וגם זקנים כלומר — גם את אלה, שלא נגעו בהם לפני יומיים. הוקנים והחולים, שהתקשו בהליכה, הובלו בעגלות, אך חלקם הוסתו במיטותיהם.

הפעם חיפשו וחיטטו במקומות מחבוא וכאשר מצאו שם אדם צעיר — היכחו באכזריות וצווחו: "למה לא הלכת לעבודה שלשום?" וסחבו אותו אהם, היו מקרים, שאמהות הציעו חב כופר-נפש עבור ולדיהן. כמה גרמנים ניאותו לכך, אך רובם לקחו את החוב וגם את הילד גררו אהם. רק במקרים בודדים נרתעו הגרמנים מקולות זעקתיהן של האמהות. באמרם להן להתביא יפה את הילדים ותסתלקו כלעומת שבאו.

מבתיים רבים הוציאו אבות ובניהם גם יחד. בעיצומן של הגשם העז, שירד כל אותו היום, הובלו ברחובות תל-אביב והמבוגרים, כשידיהם על ראשיהם, מלווים גרמנים לבושים מעילי-גשם בכתמי-הסואה. היו אלה גרמנים שהובאו במיוחד לעיר לביצוע ה"אקציה". 2500—3000 גברים — בתוכם זקנים וילדים — ניספו ב"אקציה" השניה של יום חמישי, דרך רחובות שונים הובלו הנתפסים למכלאות הצאן, שהקימו הרוסים בשעתם בקצה רחוב בריסק, בכיוון לכפר קווליקוביץ. המבוגרים הובלו בשורות נפרדות, ואילו הילדים —

בטור לחד. בדרך נצטוו תלדים לשיר שירים סובייטיים. ילד אחד, כבן 10, הצליח להימלט, בעת שנכנסו המלווים של הטור לאחד הבתים להוציא גברים נוספים. אותו יום לא עזרו גם רשיונות־עבודה. הנאצים קרעו את הרשיונות לעיני הנתפסים. אחד החיילים היה מכניס את ראש הקרבן בין הרובה לרצועתו ומושך אותו אחריו למקום הריכוז. בעוד שהשני מכה בו מאחור בקת הרובה.

אותו יום נתפס גם הרב גליצקי. אשר התגורר ברחוב הונצ'רסקה — פינת קוליובה. המרצחים הוציאוהו החוצה. תלשו את פאותיו. הרימוהו וזרקו אותו מעבר לגדר פסי־הרכבת, לשם צורחים: „הביאו מים! נגענו ביהודי מסרית“.

יהודים זקנים הוכרחו לעבור שלולית מים עמוקה. אחרי שיצאו משם, נאלצו להמשיך ללכת תוך שירה. בין ההולכים היה הקצב מוטל פורמן מהכפר ווביץ' — נכה מלחמת העולם הראשונה. לתחנוניה. שאין בכוחו ללכת. שיחרר אותו תחיל תנאצי. אך משהתקרב לביתו. נורה על־ידי שוטר פולני.

אותו בוקר הוצאו סמיטותיהם באחד הבתים שני אחים בני 10 ו־13. גשם ירד בחוץ, האם אמרה להם לנעול נעליהם. ענו לה הנערים: „אמא, כבר איננו זקוקים לכך“. כל אימת שפגשתי את האם תאומללה — מוסר הסספר — היתה ממררת בבכי ואומרת: „ילדי המסכנים, איך ידעו, מה צפוי להם??“

שלושה יהודים הסתתרו אותו יום אצל הנוצריה וולק. שכנתה. מינה גרובובסקה. גילתה לנרמנים את המחבוא. שלושה היהודים נורו ואת האשה, אשר בביתה הסתתרו, היכו באכזריות.

בקבוצות של 50–60 איש הובלו היהודים לקירכת הכפר קולקוביץ'. ליד חורשה הוכנו בורות מבעוד יום. הקרבנות הוכרחו לשכב בבורות תורו בראשיהם. איכרי כפר, אשר עקבו מרחוק אחר הנעשה. סיפרו זאת בעיר והטיפו. כי גם המשפחה היהודית היחידה בכפרם — משפחת קרולינסקי — הוצאה להורג באותו מעמד.

בשלושת ימי הטבח של אוגוסט 1941 נרצחו כ־11,000 גברים מיהודי העיר — בחירי האוכלוסיה מבחינה גופנית ורוחנית. היו ביניהם כמעט כל בני־נוער העובד והלומד, המנהלים והמורים בנימנסיות ובבתי־הספר וכל אנשי האינטליגנציה — פרט לרופאים.

הקזת הדם האיומה השאירה את תאוכלוסיה היהודית בעיר תשושה וחללת־אונים. 21 שנים לאחר מעשי הנוצח הנ"ל, כותב ד"ר ארצט — הפרקליט הראשון של התביעה הגרמנית במרכז להנהלת השירותים המשפטיים (צענטראלצ דער יוסטיץ־פערזונאלטונגען) בלודוויגסבורג על־ידי שטוטגרט בדיון־השבוע הסופי (אפסלוס־בעריכט). בו הוא מסכם את החקירות והעדויות נגד המרצחים של יהודי פּינסק אשר נתפסו בינתיים, והמאשרות את כל הפרטים שהבאנו לעיל, וזה נוסח דבריו:

„כ־80,000 תושבים היו בפּינסק בעת כיבושה על ידי הגרמנים, ובתוך זה 35,000–40,000 יהודים, אשר התגוררו בכל חלקי העיר. בתחילת אוגוסט 1941 תחלו בפּינסק האקציות הראשונות להשמדת המונית של היהודים. כ־4,841 פירסם ה־"יודנראט" הודעה, שכל היהודים בגיל 16–60 יופיעו למחרת 5.8 עד שעה 2 אחה"צ בתחנת־הרכבת. משם יישלחו לעבודה לשלושה ימים. עליהם לכרא מצויירים בצרכי־אוכל לימים אלה. במקרה של אי־הופעה צפוי עונש מוות לכל בני המשפחה. בהודעה צויין עוד, כי ייערכו חיפושי־בית באותו זמן. בתחנת הרכבת נתאספו אלפי יהודים, אשר חוסלו בהמוניהם. ההטאות בירייה ברצונו בידי גודד מפרשים ה־2 של חטיבת הפרשים ס.ס. פגליין בפיקודו של שטורמבנפירר (דרגת

רבי'סון ב"ס.ט.) מאגיל, המתגורר עתה בבראונשווייג, שבגרמניה המערבית, מפקדת ההטיבה, שהנתת בתחילת אוגוסט בברנוביץ/ נתנה פקודה לפלוגות הגדוד ה'2 לערוך סריקה של ביצות הפריסט ולהמית את כל היהודים, אשר יימצאו בכפרים באותו איזור. ההמתות יבוצעו בשיתוף עם ה'ס.ד. (שרות הבטחון של המפלגה הנאצית). הפקודה הזו הסתמכה על פקודה כללית של רייכספירר א. ס. ה. הימלר.

השטורמבנפירר מאגיל הופיע בתחילת אוגוסט במפקדת ה'ס.ד. ובמשטרת הבטחון בפנינסק, לפני ה'ס.ט. אוברשטורמפירר (דרגת סגן ב"ס.ט.) וורטהוף, הציג עצמו כמפקד גדוד ה'ס.ט. של פרשים. הוא הציג פקודה בכתב, המצווה להרוג את כל היהודים של אותו מרחב ולגרש לביצות את הנשים והילדים היהודים. בפקודה נתבקשו הילות המצב לסייע ל'ס.ט. שטורמבנפירר מאגיל.

הנאשם וורטהוף — כותב הפרקליט תראשון ד"ר ארצט — אמר למאגיל בעדותו, כי לרצתו אין אפשרות לבצע את פקודת גירוש הנשים והילדים, הוא דרש גם לשחרר יהודים בעלי-מקצוע, אך מאגיל ראה הסתייגויות אלה בעין רעה.

לפי עדותו של וורטהוף צעדו היהודים שהתאספו בתחנת הרכבת, לפי פקודתו של מאגיל ובליווי פיסתיו למרחק של 6 קילומטר אל מחוץ לעיר למקום, בו היו בורות מוכנים, ושם הימיתו כולם בירייה עליידי תילי גדוד הפרשים ה'2 של ה'ס.ט. יחידות משטרה אחרות לא נכחו שם. הנאשם מאגיל מסר בעדותו, כי אמנם הועמדו לפקודתו 4 פלוגות מאותו גדוד, כמו כן — הוסיף — נצטוויתי למצוא, מערבית מפנינסק, מקום תגיה לאירוק מסוג פזל" שטורד (אירוק סידור קל), למחרת — המשיך מאגיל בעדותו — הנעתי לפנינסק, הפלוגה הראשונה החלה כבר בפעולת ההמתה, כפי שמסר לי בוד"ח שלו מפקד הפלוגה, אתו נפגשתי שם, אמרתי לו, כי יש לסיים את הפעולה תוך יומיים, חיפשתי ומצאתי גם את מפקד פלוגה 4 באמצע המצעד של היהודים מפנינסק אל מחוץ לעיר, וכן התקשרתי עם מפקד ה'ס.ט. המקומי, אשר את שמו אינני זוכר, מפקד ה'ס.ד. הודיע לי כי הפעולה תסתיים למחרת, באותו ערב נפגשתי שנית עם מפקדי הפלוגות 1 ו-4, הוריתי להם לסיים את הפעולות למחרת היום, ויחד ערכנו את התכנית לכך.

למחרת בדקתי אישית במקום את אופן ביצוע התכנית, ההסתה בוצעה על-ידי הפלוגה ה'4, בשיקדו של ראש-הפלוגה הוגנר, אני רק נוכחתי במקום כצופה חשנחתי, שכל הפעולה תבוצע מהר וללא הפרעות.

אולם לדעת התובע לא היה לרצת יהודי פנינסק כל קשר עם הפעולה נגד הפרטיזנים. עליה נצטווה גדודו של שטורמבנפירר מאגיל, האקציות בפנינסק ב'5 ו'7 באוגוסט 1941 ביצעו אך ורק כמתאם למטרות הנציונל-סוציאליזם להשמדה מוחלטת של היהודים, כפי שפורשו על-ידי קצין ה'ס.ט. המאומן מאגיל, ארטיילר פקודה זו לא היה גורר אחריו כל מכנה למעמד או לחייו של קצין זה.

כ-20,000 תושבים יהודים נותרו בעיר, לאחר הימים האיומים של ראשית אוגוסט, ברובם המכריע כללו: נשים וילדים קטנים, ומספר של גברים, אלה היו בעלי המקצוע, שהושארו על-ידי הגרמנים, ואף אלה שהצליחו להסתתר ולחישאר בחיים.

כשבוע אחרי האקציות קרא אליו המפקד הצבאי של העיר את חברי ה"יודנראט", העמיד פני תם ומסר להם, כי ידוע לה, שלא כל היהודים יצאו לעבודה כאשר צוה, וכי רבים עדיין מסתתרים בעיר ובסביבתה, הם יכולים ללא חיסוס לחזור לבתיהם, מאחר שהגרמנים

הממונים על הגיוס לעבודת הכפייה עזבו את העיר, סעתה ישרור כאן שקט ובקרוב יחזור גם אלה, שגויסו לעבודה, על ה"יודנראט" מוטלת, אם כן, החובה להחזיר את המסתתרים לבתיהם. והוא — המפקד — אף מוכן לסייע בכך על ידי העמדת כמה סכונות לרשותם בליווי חיילים כדי להוציא לפועל את הפקודה. היהודים לא נתנו אסון בהכטחות הגרמנים ולא יצאו מסכונות המחבוא. רק אחד אחד ובאישון לילה חזרו העירה ולא הופיעו ברחוב עוד זמן ממושך לאחר זה.

באותם ימים נערך על ידי השלטונות הצבאיים מבצע שור של הרכוש היהודי, כשהאוכ"ל וטיה הנוצרית משמשת להם עוזר גאמן ושותף לביוח. פלוגה גרמנית מיוחדת הגיעה לעיר לצורך זה, בלוויית נשים נוצריות מהמקום באו הגרמנים לבתי היהודים, מחטטים בארונות ובחורים בבגדים ובחפצים הנראים להם, את הרהיטים והחפצים הטובים ביותר הטעינו הגרמנים על סכונות, ובשאר הדברים מילאו הנוצריות את סליהן ושקיהן.

בדרך כלל הסתתרו היהודים, ברנע שהיו מגיעות פלוגות הביוח לביתם, נשים, שניסו לשמור על רכושן ולא להפקירו לשודדים, הוכרחו לשאת בסרידיהן את רכושן אל הסכונות, שני ימים במשכה פעולה זו.

אחרי צאת פלוגת הביוח מהעיר הומין המפקד הגרמני את חברי ה"יודנראט" והודיע, כי כל הגברים, שנותרו בעיר, חייבים להצטייד בתעודות המוכיחות, שהם עסוקים בעבודות מועילות, כל יהודי, שימצא ללא תעודה כזו, ייאסר.

שוב אחוז חרדה גדולה ומבוכה את היהודים, האין זו תחבולה חדשה של הנאצים לתפוס את שארית הנותרים שנותרו בעיר? — שאלו כולם, ומיצד יש לנהוג עתה?

הראשונים, אשר טילאו אחר הוראת תעודות העבודה, היו הרופאים, חברי ה"יודנראט" ועובדי, מפתח נודע, כי אין הכרח לקבל אישית את התעודה, ואפשר לעשות זאת באמצעות אדם אחר, הנוצרי, אשר עבדו במשרדי המפקדה הצבאית, ניצלו יפה את המצב ועשו "עסקים" שהכניסו להם רווחים עצומים. הם קיבלו סכומי כסף, הפצו צדק ואריגים תמורת התעודות שסיפקו, לא ארכו הימים וכל אחד צוייד בתעודה, בכל זאת נמנעו גם עתה הנותרים להופיע ברחוב מחשש הסכנה לחייהם.

בעבור זמן קצר הוציא ראש העיר שליבינסקי פקודה, המחייבת כל תושב לקבל תעודת זהות, והפסד חייבת הפניה להיות אישית, לא היתה כל ברירה — כבשו את הפחד בלב והלכו, עברו ימים אחדים וגם הנותרים העזו לצאת ממחבואיהם, מיום ליום גדל מספרם, רבים מהם הרעסקו בעבודות שונות אצל הגרמנים, אווירת של קנאה נשתררה בין יהודי העיר, ובמיוחד בין הנשים, עם הופעתם של הגברים שהסתתרו, ביחוד רבו הרוגז והשנאה כלפי חברי ה"יודנראט" ופקידיו, אשר זירזו את הגברים בימי ה"אקציות" של אוגוסט — כפי שהוזכר כבר לעיל, לפי עדויות שונות היו ביניהם גם כאלה שחיפשו בעצמם את הגברים והוציאו, "לעבודה" תוך השמעת האיום בפקודה הגרמנית על עונש המוות למסתתרים המסרבים.

כמה שבועות לאחר הטבח הגיעו השלטונות האזרחיים ובראשם קומיסר המחוז (געביסט קאמיסאר) פאול גרהרד קליין * וסגנו אלפרד עבנר (Ebner) **, מיד עם בואם הוזמנו יו"ר ה"יודנראט" וסגנו ללשכתם, ושם נצטוו להקפיד על קיום כל הפקודות, אשר תימסרנה להם מאת קומיסריון המחוז, ואכן, הפקודות החדשות לא איחרו לבוא.

* נולד ב"1906 באורמבורג — סימון, מת ב"1945. נשא תואר מורה ב"ס הוכן (שמדיעדראט), ** נולד ב"1913. עתה סוכן מסחרי בשווייטגרס — בירק, היה ארבענסייונקער.

נזירות חדשות

הראשונה היתה גזירת הסלאי הצהוב, במקום הסרט הלבן עם מגן־דוד צהוב על יד שמאל ציוו לתפור שני טלאים צהובים עגולים על החזה ועל הגב, "עלינו להבחין מרחוק בתושבים היהודים" — נימק הקומיסר את פקודתו.

אחר זה נגזר על היהודים ללכת רק באמצע הרחוב ולא על המדרכות, "כל אשר יתפס בלכתו על המדרכה — אמרה הפקודה — יירד"ו עברו כחדשיים — וגזירה זו בוטלה. אחד העדים סיפר על סיבת השינוי: "באחד הימים עבר גנרל גרמני בעיר, בראותו חולכי־רגל באמצע הרחוב וכלי־רכב נוסעים על המדרכות, פקד להחזיר את המצב לקדמותו. ברם, עד שנודע השינוי ליהודים ועד שהתמצאו במצב החדש, נחבלו רבים באלות המסמרה הפולניות ובקתות רובי הגרמנים על אי־סילוי הפקודה".

היהודים נצטוו לפנות את הדרך לכל נוצרי, הבא לקראתם ברחוב, איסור חמור הוטל על כל מגע בין נוצרים ליהודים.

באחד הימים נתפרסמה פקודה, כי תוך 3 ימים יש לאסוף 20 קילוגרם זהב ולמסור אותם לגרמנים, אם לא תקום הפקודה — יגורשו היהודים מן העיר ולא יורשו לקחת אתם דבר — תוסיף קומיסר המחוז*, לאחר התייעצות ב"יודנראט" נשלחו רצים לרחובות היהודים אשר הכריזו: "יהודים, נציל את נפשותינו ניתן את הרכוש בעד הנפש, אחרת — נגורש מן העיר". היהודים תגובתם ידעו מנסיונם הסר, כי אין הגרמני חומד לצון ויוציא לפועל את איומיו, ולכן נדדו להביא את כוספי־הנפש: שעונים, טבעות, שרשרות, צמידים, שיני־זהב שבורות וכדומה.

כדי להרגיש את חשיבות המבצע, הוקמה עלי־ידי ה"יודנראט" ועדה מיוחדת לצורך ריכוז הזהב ובראשה הועמד הרבי ר' משה'לה (הסטולינאי), הזהב והכסף שנמסרו לפקדי ה"יודנראט", נשקלו וגרשמו, לאחר שומה שנערכה על־ידי צורפים מוסחים, על תרכוש שהובא נמסרו קבלות מתאימות לידי בעליו, כומר הכנסייה הפרבוסלבית בעיר, שהיה ידוע כאוהב ישראל, מסר לוועדת מס' הזהב את צלב הזהב שלו במשקל חצי קילוגרם, הקונטרס בוצה בוצעה במלואה, לציון סיומה המוצלח ערך ה"יודנראט" נשף לכבוד השלטונות הגרמניים בלוויית שירת, ריקודים ושתייה כדת, ירר ה"יודנראט" הוטל במבוכה, כאשר נתבקש על־ידי המפקד הגרמני בעיצומו של הנשף, להביא לו עלטה יהודיה בגיל 18—24, אחרי גזירת הזהב וביצועה במידה המניחה דעתם של הגרמנים, המשיכו הגרמנים בשוד תרכוש היהודי, הדבר נעשה לא בכת־אחת, אלא לשיעורים: אריגים למאה תליפות בגדים מהמין המובחר ביותר; חליפות מוכנות; סדינים; שמיכות; סוליות ועור עליון לנעליים; מנפיים; פרוות; סוסים וכל צאן ובהמה, איומים בצורות שונות ומשונות ליוו את השוד, כדי שהביצוע יהיה "חלק" ושקט ככל לאפשר.

החורף התקרב, ועם התקדמות הצבא הגרמני לפנים רוסיה הורגש בחריפות המחסור בלבוש הם לחיילים, על כן חמורה ביותר היתה גזרת הפרוות וכל הבגדים מצופי־פרווה, ואפילו כסיות, הנאצים לא בחלו בסוגים ישנים ומרושטים של בגדי חורף, גם לחביעת הפרוות צורפה התוספת רבת המשמעות: "העובר על פקודה זו — ירה יירה", ואמנם, קיימו הגרמנים את איומם.

* בעדות מס' 2 מדובר על איסוף כלי זהב כולל כלים מוזהבים ושעונים, בעדות מס' 8 מצויין, כי נדרשו לאסוף 12 ק"ג כלי כסף ו־8 קילוגרם זהב.

לאחר הלשנת שכנו הנוצרי מצאו אצל משה גלוצר (אחד מבני האגף דער בעדער) פרווה בתוך בור בחצר. כעונש תלו אותו ואת אשתו בכיכר השוק. אותו גורל נועד גם לאשה אחת ולשתי בנותיה. לאחר שמצאו פרווה בביתן. הכריחו אותן לשים את חבל התלייה. אחת על צוואר רצתה. שלושה ימים היו גופותיהן תלויות בכיכר המרכזית — כיכר 3 במאי. בדרכם לעבודה. אולצו הפרעלים לעבור דרך כיכר זו דווקא. למען יראו וייראו. תחנוני בסחורות-ברזל. הישיש נטע מלניק. גיתלה בעון התלפת חרמש בקמח. בת האופה לסובסקי נתלתה בעון התלפת אריג בצרכי-מזון. אושפיז — על אשר שחט עגלת. על זהב שנמצא נתלו שלוש נשים וגבר אחד. העסודים וחבלי התליה אשר בכיכר היו יום-יום עמוסים קרבנות — נשים וגברים. אשר נאשמו בכל מיני האשמות דמיוניות. הזוועה הזאת היתה מורטת את העצבים. איש לא היה בטוח. שלא יפרצו לביתו בלילה. לא יוציאוהו ולא יתלוהו ללא משפט.

הרעב אילץ את היהודים לא להכנע לגזירות. על אף ההמתות והתליות. אמנם. גם מי שנשאר בידו הפץ בעל-ערך. לא יכול היה בנקל לקבל תמורתו את המזון המבוקש. מפאת האיסור החמור על כל משא-ומתן בין יהודים לנוצרים. אך איכרי הסביבה התאמצו לעקוף את האיסור. להגיע לבתי היהודים ולקיים את החליפין. אשר הפיקו מהם תועלת מרובה. הדבר היה כרוך. כמובן. בסכנה. איכר. שנתפס בידי המשטרה הפולנית בביתו של יהודי. היה מובל לבולשת או שהיה סופג מכות בו במקום.

אז פנה ה-"יודנראט" אל הקומיסר וביקש להרשות ליהודים לקנות צרכי-אוכל בשוק. תאם אפשר לעבוד למענכם בלי שינתן אוכל לעובדים ד' — טענו נציגי ה-"יודנראט". הפעם נעתר קומיסר-המחוז וקבע שני ימים. בהם מותר ליהודים לקנות בשוק. חלף "חסד" זה. קיבל סכום כסף הגון. אבל ה-"חסד" לא האריך ימים. כעבור זמן הגבילו את הרשיון ליום אחד בשבוע. ולאחרונה — בוטל כליל. היהודים לא יכלו לעמוד בפני הגזירה. למרות האיסורים וסכנת-המוות היו יוצאים לשוק להשיג מזון. אזהרות ה-"יודנראט" לא הרעילו. המשטרה חזרה והזהירה את ה-"יודנראט". כי העונש לא יאחר לבוא ו-"החוטאים" יירדו. אז החליט ה-"יודנראט" להקים משטרה יהודית. מתפקידה היה להשגיח בשוק. על שפת-הנהר ובמקומות אסורים אחרים. לבל יהיה כל מגע בין יהודים ואיכרי הסביבה. כן היה צורך לשמור ביום על הסדר במשרדי ה-"יודנראט" ובקירבתם. כי שם היו נאספים יום-יום אלפים לסידור ענייניהם. ובלילה — שמרו על החפצים יקרי-הערך. שהיו מרוכזים שם. בטרם נמסרו לגרמנים. המשטרה הורכבה ממפקד ומשנים-עשר שוטרים מתנדבים. אשר קיבלו משכורת חדשית מתקציב ה-"יודנראט". מפקד המשטרה הראשון היה אשר פלדלייט. בוגר הגימנסיה "תרבות". שהיה בחור הגון מאוד.

לשבתה של המשטרה היהודית בפנסק — קוראים אנו באחת העדויות — יש לציין. שלא היו שום מקרי אכזריות. מכות ותענתות בלתי אנושית מצד השוטרים לגבי תאוכלוסיה היהודית. — כפי שקראנו על ערים אחרות. לפחות מבחינה אני לא ידוע לי על כך. וכן לא שמעתי על כך מפי אחרים.

אולם עדה אחרת יודעת לספר. מתוך נסיונה האישי. כיצד נטפלו אליה פעם כמה שוטרים יהודים כאשר ראו אותה לבושה חליפת-סקי ומחליקה בסקי שלה ברחוב. הם ניסו בכוח לאסור אותה כדי להחרים את התלבושת והמחלקיים. אשר חמדו לעצמם. רק עמידתה התקיפה מנעה את הדבר.

החורף הקשה

החורף של 1941–1942, שהיה קר וקשה במיוחד — היה איום ליהודי פּינסק. הקשיים להשיג עצים להסקת חבורי החימום היו עצומים. אף החלה כריתת העצים בבית-הקברות בקארלין, על אף התנגדות הכבדות, שליוו מעשה זה. רעבים, קפואים, ללא בגדים חמים יצאו יום-יום אלפי עובדים יהודים לעבודתם בבתי-החרושת ובבתי-המלאכה, בשירותים השונים של הגרמנים ושל הקבלנים הנוצרים ולעבודות ציבוריות שונות. אף היציאה לעבודות-כפיות שלוש פעמים בשבוע, של גברים, נשים וגם ילדים גדולים יותר — נמשכה והתנהלה לפי תור עלי-ידי ה"יודגראט". באותו זמן — לרברי מילה רטנובסקה — נפטרו שני אישים גדולים: הרב וולקין ור' ברוך אפשטיין ז"ל. ברב וולקין טיפל במסירות ד"ר יעקובסון, שהציב ליד מיטתו צוות אחיות ששמרו עליו יוםם ולילות, כשבוצע ימים נמשכה מחלתו עד שנפטר בביתו, על מיטתו. גם ר' ברוך אפשטיין נפטר בביתו לאחר שני ימי מחלה. זאת היתה זכות גדולה באותם הימים.

שמועות על גיטו

עם התקרב האביב החלו נפוצות שמועות על הקמת גיטו גם בפּינסק כדוגמת הגיטאות, שהוקמו ליהודים בערים אחרות. אישור לכך ניתן עלי-ידי קוטיסר-סחוז בתחילת חודש אפריל, הוא קרא אליו את בוקשטנסקי ואת מינסקי והודיע להם, שקיבל צו על הקמת גיטו בעיר.

נרעשים והסומים עמדו אלפי יהודים בהיודיצ דבר הגזירה, הם שילטו בעין יפה והגזירה נדחתה לזמן קצר, הקהל נשם לרווחה. אין אדם רוצה לצאת מביתו, להינתק מפינתו ולהרוס את מקום מקלטו האישי האחרון.

סמוך לתג הפסח הובאה לפינסק שארית הפליטה מיהודי כמה עיירות באזור, כשהם מחוסרי-כל. לאחר שנורשו מבתיהם באכזריות, בהגיע הפקודה על הקמת הגיטו היו יהודי העיר, שבעייתיותם ומתוחי-העצבים עד קצה הגבול, כמצב של אפיסת-כוחות. "עוד יום לפני זה" — מספר אחד העדים — "ראינו, כי בסביבת הרחובות ובלנות, ליסטובסקה והלאה לעבר להגיניצקה — מצד אחד, ואלברכטובסקה, מצד שני, החלו פועלים יהודים לתקוע עמודים ולסתוח גדר של תייל דוקרני. לא קשה היה לבחש כי מכינים את שטח הגיטו, האמת היא, כי עניין הגיטו לא העסיק אותנו ביותר, רבים התרגלו למחשבת, כי גורלנו נחרץ ממילא. אחרים ראו בגיטו ניצוץ תקווה, הסבירו כי לאחר הטבח באונוסט החליטו, כנראה, הרוצחים להשאיר זכר לתורבן, ועל מנת לשלוט ביתר יעילות באוכלוסיה היהודית — כלאה בגיטו."

ב ג י ט ו

הפקודה על הקמת הגיטו התפרסמה ביום החמישי — 30 באפריל 1942 — י"ג באייר תש"ב, והיתה קצרה ופסקנית: כל היהודים, הגרים ברחובות, אשר לא נכללו בתחום הגיטו, חייבים לעבור לשם למחרת — ביום ה' 1 במאי עד שעה 4 אחר-הצהריים. לגיטו היתה צורת מלבן גדול, תגדור מארבעת עבריו בתייל דוקרני. התייל נמתח לאורך התצורות אשר מאחורי הבתים של אותם רחובות ראשיים, ולשם כך הורסו אפילו מבנים וגדרות שהפריעו לסתיחת גדר-התייל, הנימוקים לכך היו: א. למנוע אפשרות של קשר

בין תרשבי הגיטו לבין העוברים והשבים ברחובות אלה. ב. להסתיר את הנעשה בגיטו מעיני לא־יהודים.

שלושת שערים הובילו לשטח הגיטו. תחילה נפתח גם שער רביעי לרחוב להישינסקה כדי לאפשר כניסה ויציאה נוחות לרופאים, אשר רוכזו כמעט כולם על־יד הגדר ברחוב זה. אבל כעבור ימים אחדים הוא נסגר, מחשש שמא ישמש פתח לעסקים.

שטח הגיטו היה קטן מאוד, ביחס לשתי רבבות ומעלה תיחודים שנצטוו לעבור לשם. הית זה חלק העיר הגדוע והצפוני ביותר גם בזמנים רגילים, רובע הדלות והעוני — לינישטשעס.

בהתאם לפקודה שנתפרסמה, מותר היה להעביר לגיטו רק כלי־מטבח, כלי מיטה ומעט בגדים (אחד מעדי הראיית מפרט: 2 זוגות לבנים ו־2 חליפות: אחת לחול ואחת לשבת). אסור היה לקחת רהיט כל שהוא. השימוש בעגלות להעברת החבילות — נאסר בתכלית, אך — כרכרי כמה עדים — העבירו הרבה יותר משתותר בפקודה.

בבוקר השכם עוד בטרם עלה השחר של יום ה'ו במאי המד כל הרחובות גברים, נשים וילדים, צעירים וזקנים, שסחבו צרורות על שכמם, אלה, אשר גרו מקודם בתחומי הגיטו, חיר מאושרים, והם עזרו לאלה שגרו ברחוק מקום. הגרים בקירוב מקום לגיטו יכלו ללכת לשוב מספר פעמים, ואילו למרוחקים לא הספיקה השעה לכך, כי התעברה היתה צריכה להסתוות בשעה 4 אחר־הצהריים.

גרוע ביותר היה מצבן של הנשים העוזבות, אשר בעליהן נלקחו ב„אקציות“ הראשונות. הן היו מיואשות לגמרי, הדבר האחרון, שנותר להן בחיים — פינתן הדלה, אף היא נגולה מהן. על כל בעלי־בית הוטל לגדל את ביתו, לכתוב על פיסת נייר את שמו ואת כתובתו, לקשור את הפתק למפתח ולמסרו ל„יודנראט“.

עוד באותו יום, כשהאוכלוסייה היהודית עזבה את בתיה ועברה לגיטו, נתפסו מרבית הבתים על הרכוש שנשאר בהם על־ידי תרשבים נוצריים מהעיר והסביבה. היו יהודים, שמסרו את הרכוש לפיקדון בידי נוצרים „ידידים“ מתוך תקווה, שיצליחו להישאר בחיים ולקבלו חזרה.

כפופים תחת משא צרורותיהם שירכו אלפי יהודים את דרכם לכיוון הגיטו, בכל קרן רחוב עמדו הנאצים יחד עם השוטרים הפולנים ואספסוף, וזירזו את התולכים בצריחותיהם, ואגב זה חיטטו בצרורות ונטלו את אשר השקו עיניהם, בלי לשים לב להתייפחותם של הנשים והילדים, הזקנים והגברים המעטים, ליד שלושת השערים עמדו ז'נדרמים גרמנים ושוטרים פולנים ובדקו את הצרורות, ואם נמצא משהו החורג מן המיכסה שנקבעה בפקודה, הוחרמו החפצים האסורים ובעליהם הוכו קשות.

למעלה מ־20,000 נפש — כולל יהודי הסביבה — נכלאו בתוך שטח הגיטו, אשר גם בימים כתיקנם היתה שם צפיפות הדיור הגדולה ביותר בעיר. ה„יודנראט“ הכין מראש את חלוקת החדרים בגיטו, לפי 1.20 מטר מרובע לגפש, וקבע את מקום מגוריה של כל משפחה. בתוך המהומה, שנשתררה באותו יום, לא נשמרו הסדרים, שנקבעו על־ידי ה„יודנראט“, בכל חדר נכנסו לגור 3—4 משפחות — לפחות 10 נפשות, כל בית היה מלא וגדוש עד אפס מקום, כולם ישנו על הרצפה, כי לא היה מקום להעמיד מיטה, לא היה די מקום לחבילות ולמטלטלין המעטים, בתנור אחד בישלו משפחות רבות לפי תור. היו כאלה אשר תורם להשתמש בתנור או בכיריים הגיע רק בערב או בלילה.

גם החצרות היו מלאות אנשים, בכיים של הילדים והתינוקות וצעקותיהם התרישו

את האנשים. המשחק האהוב והמקובל על הילדים היה "משחק הלווייתן". היו מכסים כיסא בסטרטוס שחור ועושים את עצמם בוכים ומייללים.

השבוע הראשון בגיטו — מספר עד ראייה — היה אינס תורא, ומי שלא חזו זאת מבשרה, לא יוכל להעלות זאת על הדעת. משפחות רבות נשארו בחוץ. אחרות נכנסו לגור ברפתות. באחרות ובמחסנים. המשפחות שהיו שרירות ללא גברים סבלו בעיקר. בבית אחד הצטופפו משפחות ואנשים בעלי אופי שונה, ומכאן צמחו מריבות וסכסוכים בין הדיירים. קשיי החיים אמנם ריכזו את היחסים בהמשך הזמן. אך המריבות לא פסקו עד הסוף המר. גשים וגברים זרים זה לזה. הפסיקו להתבייש זה בפני זה. התלבשו והתפשטו ללא כל התחשבות. בחדרים אלה נולדו גם ילדים. כחיות היינו.

בכל הגיטו היו שתי משאבות מים בלבד — ברחובות בולטנה ופולנוצנה. עמדו לידן תורים ענקיים והמשטרה היהודית שמרה על הסדר. מתוסר תנאים הגיניים מינימאליים פשטו מחלות מידבקות במהירות עצומה. גם הרעב החל לתת אותותיו המזעריים. מספר המתים גדל משבוע לשבוע. הגיע ל-30—40 ביום. האיסרה הנפוצה בגיטו היתה: "פעם אחת לאכול לשובע — ולמות".

משרדי ה"יודנראט" הועברו אף הם לשטח הגיטו. לבית בו היה בית הספר היסודי "תרבות" ברחוב אלברכטובסקה (בית סאמורין לשעבר). הכניסה הראשית היתה מרחוב אל-ברכטובסקה. ובה השתמשו הגרמנים בכואם ל"יודנראט". גם חלק מהפועלים היהודים, אשר נשלחו לעבודה אל מחוץ לגיטו עברו בכניסה זו.

ה"יודנראט" היה מעין ממשלה בועיר-אנפין. פעולותיו הסתעפו והמחלקות השונות היו עמוסות עבודה. גם המשטרה היהודית גדלה ומספר השוטרים הגיע ל-50. במקום אשר מלדייט, אשר מת בניתוח-קיבה, נבחר מפקד חדש — גולדברג. על השוטרים היהודים הוטל לשמור על הסדרים רק בפנים הגיטו, ואילו על השערים מבחוץ שמרה המשטרה הפולנית. ה"יודנראט" פתח כמה חנויות במקומות שהיו בגיטו. קיבלו שם את מנת הלחם היומית לפי תלושים: לילד — 150 גרם ולמבוגר — 300 גרם. במחיר 2—3 רובל הקילו. הקמח הוקצב על-ידי קומיסר המחוז. והוא גם אשר היקצה שטח אדמה לגידול ירקות — בגני קפלן מצבר למסילת הברזל מול האחוזה אלברכטוב. עובדים מטעם ה"יודנראט" גידלו שם: תפוחי-אדמה, מלפפונים, עגבניות, סלק, לפת וירקות אחרים.

הקומיסר מסר לרשות ה"יודנראט" כמה עגלות וסוסים כדי להעביר בהם את הירקות לחנויות אשר בגיטו. שם היו נמכרים לפי כרטיסים. הגרמנים מכרו את הקמח ל"יודנראט" כהתאם למספר התושבים ולמנת הלחם. שהוקצבה לכל אחד, אך במתירים מופרזים ביותר. את החשבונות עם מנהלי החנויות בגיטו — מצד אחד ועם הגרמנים — מצד שני, ניהלה מחלקת האספקה של ה"יודנראט".

האופים היהודים היו יוצאים אחת לשבוע ברשיון מיוחד אל הסחנות אשר מחוץ לגיטו לקבל את מנת הקמח. בהודסנות זו היו קונים קמח נוסף מהאיכרים. מצרפים אותו לשקי הקמח. הכשרים ומביאים באותן העגלות ובאותו רשיון לגיטו. כך ניתנה האפשרות לאופים למכור לחם זה. נהגו ממנו רק מעטים מתושבי הגיטו.

אספקת הקמח לא היתה סדירה ביותר, והיו מקרים, שלא אפו לחם במשך כמה ימים מחוסר קמח. הקמח היה בעל ערך מוזני ירוד. כי הוא נטחן מהדגן ומהחיטה החרוכים למחצה מהמחסנים, שהוצתו על-ידי הרוסים הנסוגים. נוסף על כך הוסיפו הגרמנים לקמח נסורת עצים, והדבר הורגש בעת הלעיסה והציכול.

ה"יודנראט" הוציא כסף מיוחד, שהיה עובר לסוחר רק לשימוש פנימי בגיטו פנימה. בית'חולים הוקם בבית'עצים לפני הכניסה הקטנה סמוך לבית'הקברות בקארלין וה"יודנראט" קיים אותו בתקציבו. הבית היה מלא תמיד עד אפס מקום חולים נפוחי'רעב. גנרלי'טיפוס ומחלות אחרות. עבדו בו הרופאים: יעקובסון, פרגר, יוז, לייטשוב, מיילס, לב, רופא העיר גרינברג, רופא הנשים גלויברון, הסומחה למחלות קיבה פרוסיסור רובין ד"ר ויינברג, בקירבת מקום היתה הפוליקליניקה (מרפאה) שבראשה עמד ד"ר לב ועבדו שם ד"ר אלשטיין — רופאת הילדים — ד"ר איינבינדר, מיילס, קוגן, קפלן והאחיות מאשה בוסל, פליסקין, ריבה גרינבלט ומילה רטנובסקי. התשלום שקיבלו היה סמלי. העיקר היה מנת המזון הנוספת. שקיבלו העובדים מדי פעם, היא כללה כמה ראשים מדגי'סרדינים או עצמות מבשר'סוס. בית'מרקחת אחד היה בגיטו והרוקת היה בעלה של ברטת שוורצמן.

מוסד בית'היתומים, אשר גורש מביתו הגדול בפינת הרחובות ובלנה דומיניקנסקה, עבר לבית קטן בתוך הגיטו, אשר הוקצת למענו על'ידי ה"יודנראט", היתומים העלובים היו בתנאי רעב, קור, ליכלוך ודחוק כשאר תושבי הגיטו. מדריכם המסור ליוז המשיך לספל בהם בתנאים איומים אלה. המדריך השני פייבל אייזנשטט נספה באקציה הראשונה. ה"יודנראט" הקים מסבך לנצרכים עניים, לחולים ולזקנים. ההמולה על'ידו היתה קשה מנשוא בגלל הקהל העצום, שהיה סביבו בכל שעות היום. מנת האוכל שקיבלו שם היתה דעומה מאוד.

גם בית'דין ובית'סוחר היו בגיטו. אב בית'הדין היה עורך'הדין עלשטיין, רועצו — העסקן הציבורי גורינבסקי. אשר היה גם יושב'ראש הוועד למען בית'היתומים. על מה היו מתדיינים בבית'דין זה? בעיקר על סכסוכים בין יהודי לרעהו. אשר ניתן לכנותם סיכסוכים על פכים קטנים. כאן נידונו גם יהודים אשר לא מילאו אחר תביעות ה"יודנראט", אם אחרי חקירה נקבע, שהמסרב אינו משלם כפי שהוטל עליו, אף'עלפי שיש ביכולתו לעשות זאת, היו מושיבים אותו בבית'הסוחר לימים אחדים.

אנשי "חברת קדישא" שהיו אף הם, כאמור לעיל, עובדי ה"יודנראט" טיפלו יום'יום בעשרות תלויות של מתים שנקברו בבית'הקברות בקארלין, אשר גדרותיו פורקו. ה"יודנראט" לא עסק כלל בתחום חי'התרבות אשר היו בשפל המדרגה, רובם של המורים, האינטליגנציה ועסקני הציבור הוותיקים הוצאו להורג ב"אקציות" של אוגוסט. לא היה פי' שיארגן ויורה בבית'ספר או יערוך הרצאה, לא ידוע על כל נסיון לקיים הופעה של בידור, נשף, מסיבה וכד', אפילו האמן העממי הידוע, יוסלת קולודני, שהיה אף הוא בגיטו, גאלם דום, לא היה זכר לאירגון של נוער או למפלגה. רק כמה בתי'כנסת היו פתוחים, ומרבית המתפללים בהם היו זקנים. "הרבי מקארלין" — ר' אברהם אלימלך פרלוב, שהיה בגיטו, השתדל בכל האמצעים להקל על הסבל — כותב מגשה אוגוסט, בעתון הניו'יורקי "טאג'טארגען זשורנל" — הוא חזר מארץ'ישראל בסוף קיץ 1939 לנוכח הסכנות לחיי יהדות אירופה, ולא רצה להיענות להפצרות חסידיו ולהישאר בארץ. הוא הלך למות בראש חסידיו בעת ה"אקציה" האחרונה.

לא היה מקום בגיטו, בו יוכל להכנס קהל של כמה מאות נאספים. לפני ההעברה לגיטו פחד יהודי לצאת מפתח ביתו, ועתה היו יותר, חפשיים. באותם ערבי הקיץ היו דרי הגיטו נמצאים בחוץ. מרכז הפגישות היה בפינת הרחובות פרץ (בולוטנה) — גליניש'צ'נסקה—שירוקי, בשבתות לא הכריזו הגרמנים משום'מה את היהודים לעבוד, ובאותו יום היו תושבי הגיטו "מטיילים" בבית הקברות בקארלין.

שני נושאים היו חרוזים ונשנים בשיחות בעת סיפגשים אלה: לחם ו...עד מתי ישארו בחיים? השיחות על הנושא השני היו מסתיימות לרוב בתבעת מישאלה: "מי יתן ולפני מותנו נזכה לראות במפלת הנאצים".

בשעה 7 בבוקר היו אלפי עובדים מתאספים ליד שערי הגיטו ומסתדרים קבוצות-קבוצות לפי מקצועותיהם ולפי מקומות עבודתם שלושה-שלושה בשורה. על כל קבוצה היה מסונה ראש-קבוצה יהודי מטעם הגהלת בית-החרושת או בית המלאכה (גרופן-פירער — כינויו הגרמנים, היהודים בהומור המר שלהם כינוהו: יודן-גענעראל). הוא היה קורא בקול מתוך רשימה מוכנה את שמות העובדים, ורק אלה הורשו לצאת מהגיטו.

לאחר זה הגיע תורם של השוטרים הפולנים, אשר בדקו את תעודות-המעבר וערכו חיפוש בכליהם של היוצאים כדי לבדוק אם אין הם סוציאליסטים או אסורים. בתום בדיקות אלה ניתנה הרשות ליציאתם. לפנות-ערב, עם שובם מהעבודה, חזרה ונשנתה התמונה: שלושה-שלושה בשורה צועדים העובדים באמצע הרחוב, וליד השער — קריאת השמות, בדיקת התעודות והחיפושים אישיים.

לאחר סיום המלחמה עבר את העיר, בדרכו מרוסיה, עסקן ה"בונד" לייזר לוין, ובין ניירות שונים הוא מצא רשימות שמיות של אלפי אנשים, אשר קיבלו רשיונות-יציאה מהגיטו לעבודה בחדש יוני 1942. הגליונות עליהם נערכו הרשימות, היו שייכים, כנראה, לאחת הכנסיות הנוצריות בעיר. סעל הסעיפים המקוריים בגליונות, הכתובים בשפה הלטינית, נרשמו בגרמנית הסעיפים, עליהם ניתנו התשובות.

ואלה הסעיפים: מספר סידורי; תאריך הרישום; אסמכתא; מספר הגפשות; שם משפחה ושם פרטי; מקום עבודה; כתובת; כוחו יפה עד תאריך... הרשימות אשר בידינו כוללות 42 עמודים — 29 שורות בכל עמוד. הן מתחילות במספר סידורי 2971 ומסתיימות במספר 5779. באמצע חסרים כמה דפים. רשומים בדפים אלה 3654 מפרגנים, שהם 20% בערך מיהודי הגיטו, אך כנראה קרוב לסחצית מספר העובדים.

בכל שורה מ-1218 השורות רשום שם מקבל הרשיון, ליד רבים מהשמות מופיעים בעמודה "מספר הגפשות" מספרים שונים (מ-2 עד 50). משמעות הדבר היא, כי הרשיון ניתן לקבוצת-עבודה, והוא נרשם על שם ראש-הקבוצה.

בטבלת לחלן, אשר עובדה לפי הרשימות הללו, חולקו 3654 העובדים לפי מקומות העבודה המפורטים בגליונות. כמה מקומות עבודה חוברו יחד לצורך הטבלה והם: פרטיים בחוץ — כלולים בזה שמות מאות נשים, שהיו עוזרות-בית אצל נוצרים מחוץ לגיטו והן היוו את רוב הסרעסקות בסעיף זה. מיעוטן — הועסקו בבתי-מלאכה של נוצרים. משרדים — בסעיף כולל זה, מפורטים ברשימות מקומות העבודה הבאים: הנהלת-העיר, מחלקת הרשיונות, בית-המשפט, שירות פניטארי, תחנת-הרכבת, משרדי המבחן, קולנוע, שירות המבחן, דואר, מחסן המזנות, וכן המשרדים: לייבוא וייצוא, הדגים, העבודה, הרפסודות.

חקלאות — ברשימות מפורטים מקומות העבודה באחוות ובחוות החקלאיות: תאני, אלברכטוב, זפולית, סוצ'סובו.

קומנסורה, ו'נדומריה ומשטרה — הגרמנים, השוטרים היהודים בגיטו נכללו בין עובדי ה"יודנראט".

הטבלה משקפת, כאמור, באופן חלקי את הנעשה בתחום העבודה בין יהודי הגיטו, אך יש בה חומר ממקור ראשון לחיבור תמונה כוללת יותר, לא לשוא נאמר אז, כי גיטו סינגס

הוא גיטו של יהודים עובדים. אף הגרמנים הצריכו כראוי את התרומה שלו למאסף המלחמתי שלחם, כפי שהרבר בא לביטוי במכתבו של ראש ה"ס.ס. היינריך הימלר אל הגנרל פרוצמן, אשר יובא להלן.

העובדים היהודים היו מנצלים, כאמור, את שהותם מחוץ לגדר הגיטו ומכנים קצת צרכי מזון — כמה פרוטות לחם, גריסין, תפוחי-אדמה, שומן, אך עיקר הבעיה היה, כיצד להכניס זאת לגיטו? התפתחה בנידון זה אטנות מושלמת של תחבולות, גריסין היו הנברים מבניסים בתוך גרביהם, תפוחי-אדמה היו מבשלים, מוסיפים מים ומכניסים כמרק, שניתן במקום העבודה, פרוטות לחם היו נשים מסתירות מתחת לבגדיהן.

ליד שערי הגיטו היה נערך חיפוש מדוקדק על-ידי השוטרים הפולנים, היו ביניהם אחדים שנתגלו כבעלי-לב אנושי כאותו שוטר, שמספרו היה 27, שסיפרו עליו כי הוא קשור גם בפרטיגנים, וכן גם השוטר ביילצקי, אלה היו מעמידים פנים כאילו הם בודקים וטחרימים משהו, אך את השאר הצליחו היהודים להביא לבני-ביתם הרעבים, אך כאלה היו מעטים ביותר, מרבית השוטרים הפולנים היו קשוחים ואכזריים, לדראון ייזכרו כאן הגרועים ביותר השוטרים דו'ביצקי, שמספרו היה 15, והוליבנייה — נושא המספר 41, וכן נושאי המספרים 9 ו-17, ששמותיהם אינם זכורים. כל מצורי המזון שנתפסו בידי אלה, רוכזו בערימה ליד השער ה"עבריינים" הוכו ללא רחם, בחיפושים אלה לא שפר גורלן של הנשים מזה של הגברים.

אף סכנת המוות לא הפחידה ולא הרתיעה את תושבי הגיטו וכל אחד ניסה להערים על הצוררים ולהשיג מזון כלשהו לפי הטף המתנוון במצוקת הרעב, רבים שילמו בחייהם בעד מאמצים אלה.

הרעב הלך וכבד, המכות והמוות לא מנעו את המשך המאבק על החיים, שניהלו תושבי הגיטו עם הנאצים ועושי דברם מתאוכלוסייה המקומית, היה זה מאבק לחיים ולמוות, אשר לקחו בו חבל יהודים מכל השכבות והגילים, והוא נערך בחלקו החפשי של העיר, בכפרי הסביבה ועל יד שערי הגיטו, היה זה מאבק רצוף מעשי-גבורה לאין ספור, אצילות-נפש וחקרבה למען הוולת.

פרק מזהיר במאבק זה רשמו הילדים, מדי בוקר היו עשרות מהם זוחלים ויוצאים מתחת לגדרות הגיטו, מצויידים בשקים ובתרמילים, הם היו מתפזרים בכפרים הסמוכים, מעוררים את רחמי האיכרים בפשטם וידיהם לבקש פת-לחם וקצת תפוחי-אדמה, רבים מהאיכרים לא יכלו לעמוד בפני המבטים האילמים של הילדים מזי-הרעב, נענו ונתנו, כך אספו הילדים במשך חיום קצת מזון, ועם ערב הורדו להביא אותו לאמם החולה או לאחיהם ולאחיותיהם הקטנים, חיתוסים מאביהם, שנפל ב"אקציה" הראשונה, אולם לא כולם הגיעו לבתיהם.

3-4 סהם — מסר אחד העדים — היו נוסלים יום-יום ליד או מתחת לגדרות הגיטו, היו שוטרים פולנים, ש"התמחר" ברצח הילדים בעודם מתחת לתייל, כשהללו תרפו נפשם בדאגה להשגת מזון כלשהו ולא הבחינו בלועז של קנה האקדה או הרובה מכון אליהם, קול היריה וזעקת "אמא" היו מרעידים ומריצים אמהות אומללות אל הגדר לראות, אם לא ילדן הוא אשר נפל הפעם קרבן.

היו ילדים שלא יצאו מחוץ לגיטו, והיו סחכים בתוך הגיטו ליד השער, אולי ירחם מישהו מהנכנסים ויעניק להם פירור לחם, כך היינו רואים בכניסתנו לגיטו יום-יום אחרי העבודה — סיפר עד אחר — שורות של ילדים נפוחים-כפן יושבים על המדרכות, ארישים ישובו.

ראשיהם גדולים, רגליהם כשני שקים נפוחים, ועל פניהם תר המוות. לאחר כמה ימים היינו רואים כבר ילדים אחרים, קודמיהם גורעו והובאו לקבורה. אותו גורל נועד לחדשים. גורל זה של מוות ברעב נועד גם למבוגרים, שלא היו להם מקומות עבודה. האנשים ניסו להאריך את ימיהם בכל מיני תחליפי-מזון כגון: קציצות מעשבים או תבשילים מקליפות הפוחי-אדמה, אך לא היה באלה כדי להחיות את הנפש לזמן רב. היו מקרים, שאנשים גורעו ברעב באמצע העבודה, במקום עבודתם שמחוץ לגיטו.

ה"יודנראט" פנה אל סגן-הקומיסר עבנר, מסר לו על התמונה הגדולה ודרש ממנו להתגדיל את מנת הלחם לעובדים. המפקד הגרמני ביקש לראות את רשימות תעודות-המוות ובדק אותן בקפידה.

"לפי חשבוני — אמר בציניות, הממונה על היהודים" — אינם סתים די יהודים. ואמנם משבוע לשבוע עלה מספר המתים ברעב ובמחלות.

באחד מימי יולי הגיע אל ה"יודנראט" עבנר בליווי הרופא המחוזי דילבסקי. הגיטו עצר נשימתו. מה הגזירה החדשה? הדבר התברר עד מהרה. הם דרשו רשימה של חולי-הרוח והחולים הקשים חשוכי-הפרפא אשר בגיטו. ברצונם — כך אמרו — לקחת את כולם לבית-החולים בבריסק.

אנשי ה"יודנראט" ניסו להתחמק בטענה, שהם אינם יודעים למי הכוונה. "רשימה כבר הוכנה על-ידי ד"ר דילבסקי — אמר עבנר — ואם אתם לא תשתפו פעולה, נוציא בעצמנו את החולים. אבל כעונש — יחד עם משפחותיהם".

בלית-ברירה נשלחו פקידי ה"יודנראט" יחד עם כמה רופאים ושוטרים יהודים לערוך את הרשימה. היא כללה 40 קרבנות. לאחר יומיים הגיעו כמה סכוניות גרמניות אל שערי הגיטו לאסוף את החולים. החולים האוסללים ומשפחותיהם ידעו את הצפוי להם והם התנגדו לשוטרים היהודים, אשר באו ללוות אותם אל הסכוניות.

"היה זה מחזה קורע לב — מסר עד ראיית — לראות את החולים, הנגררים אל שער הגיטו בידי יהודים, עד כמה שזכור לי. היה זה סקרה יחיד שיהודים נאלצו בפנינסק לספור את אחיהם לירי הגרמנים".

שתי המכוניות הנדרשות יצאו בכיוון בריסק. כעבור כמה שעות ראו אותן חוזרות ריקות. עד מהרה נודעה האמת: החולים גורו בקירבת הכפר קוזלוביץ.

כדי להרגיע את הרוחות הנסערות לאחר "הפעולה" הזו, חזרו עבנר וד"ר דילבסקי לגיטו והבטיחו, שהחולים נוספים לא יוצאו. עדה אחרת מסרה: "הרופא-הפסיכיאטרי ד"ר יון, פליטה ממורשת, משפחת דוידזון הידועה, אשר טיפלה בתולים הנ"ל במסירות רבה, איבדה את עצמה לדעת למחרת היום.

כעבור כמה ימים הופיע המשוע, שבונה "נחמקע טעפעלע עמאלץ...". איך ניצלת ד"ר שאלוהו. "ברחתי" — ענה. "וכי איך הוכל להתקיים קהילה בלי משוגע?"

בצת ביקורם זה של עבנר ודילבסקי, ציוו חשניים על הריסת כל הנדרות בפנים הגיטו פרט לאלה, שאינן גבוהות יותר מ-60 סנטימטר. הניסוק היה — להקל על השוטרים, למצן ייטיבו לראות את השטח כולו.

באותם ימים ניתנה תוראה לכל בעל-המקצוע בגיטו לסמן על שני הטלאים הצהובים את שם מקום העבודה ואת המיספר, שהיה לכל פרעל במקום עבודתו. "הנוצרים מנהלי העבודה — מסר בעדותו פרעל דפוס בגיטו — באו אל בית-הדפוס, בו עבדנו, ובידם הטלאים הצהובים, והיה עלינו להדפיס עליהם את שמות מקומות העבודה". מחם נודע, כי המהנדס

פרידמן הוביל אל הכוללת, שם נאסר הנצטווה לערוך את הרשימה של היהודים העובדים מחוץ לגיטו. הרשו להביא לו אוכל ואיפשרו לחברי ה"יודנראט" להיפגש איתו. נפרצו שמורות, כי יחלקו את הגיטו לשניים: B ו-A. לגיטו הראשון ירצו בעלי המקצוע והפרועים בבתי המלאכה והחרושת, ואילו בשני יגורו הזקנים, הילדים, החולים, כלומר אלה שאינם מסוגלים לעבודה. משמעות החלוקה היתה ברורה לדרי הגיטו: העובדים — יישארו בחיים, האחרים — יושמדו.

כל אלה, שאינם עובדים, התרוצצו בבהלה לבקש להירשם כפועלים במקום עבודה כלשהו. מנהלי העבודה הנוצרים צברו אז רכוש רב, כי תמורת סיפוח יהודי למקום עבודה קיבלו סכומים גדולים. הם היו פתנים אל המנהל הגרמני ויג, הממונה על מחלקת העבודה בלשכת הקומיסר המחוזי, ומודיעים לו, שהם זקוקים לתוספת פועלים ובעלי-מקצוע, ואמנם יהודים רבים נוספים קיבלו עבודה מחוץ לגיטו.

פססו אז שמורות, כי רק עשרת אלפים פועלים יהודים יותרו בחיים, השאר — יוצאו למחנות. יהודים ניחמו את עצמם ואת זולתם, כי עד פינסק לא תגיע הרעה. פינסק עיר עובדת היא, ובתירה החרושת ללבידים, המנסרות, בתיהבורסקי לעיבוד עורות, בתיהחרושת לנעליים ועוד, חיוניים למאמץ המלחמה הגרמני.

כאשר החלו להגיע הידיעות על חיסול היהודים בעיירות הסביבה, לא יכלו חברי ה"יודנראט" לעמוד בפני לחץ דעת-הקהל, והם מיהרו אל הקומיסר, סיפרו לו על הידיעות שנפוצו ושאלו לפשר הדבר, הקומיסר לא בוש להודות, כי הדבר נכון. "אין בדעתנו להמיתם — אמר — כי אם לבחור מתוכם את הצעירים ולשלחם לעבודה לגרמניה, ואת הזקנים — למחנות עבודה. אבל מה לכם ולזה? לכם לא יאונה כל רע, כמעט כל אנשי פינסק הם בעלי-מקצוע וכולם עובדים בחריצות, העיר — עיר תעשייה היא, ואנו עוד נביא לכאן יהודים נוספים מהסביבה, כי דרושים לנו כוחות עבודה, אין כל יסוד לחששות". תשובתו לא הרגיעה את הרוחות.

חיסול יהודי הסביבה

אם כי הגרמנים לא הרשו גם לנוצרים מהסביבה לבוא לעיר, כדי שלא יגלו את הידוע להם על הטבח שערכו ביהודים, — אי-אפשר היה למנוע בעד התפשטות הידיעות על הנעשה בערים ובעיירות של פולסיה ווהליק. היו יהודים, אשר לא רצו להאמין בשמועות הזוהרות, אך גם אלה, שטיפחו אשליות, עמדו על טעותם.

היה זה ביום, בו הגיעו לגיטו פליטי השחיטה בעיר סרני — מסר עד — וביניהם גם שני בני פינסק: בנקובסקי מחנות הברזל ובחור צעיר, אשר את שמו שכחתי. הם סיפרו, כי יהודי סרני רוכזו למגרש גדול בתיל דוקרני מחוץ לעיר, שם הוחזקו כמה ימים, עד שכונסו למקום כל היהודים מהסביבה, הודיעו להם, כי משם יישלחו למחנות-עבודה, בימי הקיץ הלוהטים לא ניתן לעצורים כל מזון ומשקה, היהודים הציצו זהב תמורת כוס מים בשביל הילדים והתינוקות, אשר התעלפו בצמא.

כאשר הגיעו מכוניות הגרמנים, הטעינו על אחת מהן עשרות יהודים, ובקירבת מקום ירו בהם והמיתום. למראה הטבח חתכו צעירים אחדים את התיל ופרצו לברוח, זרם אנשים הגיע דרך הפתח מגדר, בעצם המהומה שנצורה נדרסו נשים וילדים, ה"המאוסרים" שהצליחו לברוח, נהרו על ידי הגרמנים, אך מעטים ניצלו וביניהם הפליטים שהגיעו לפינסק, לאחר שנודע להם, כי כאן חייה עדיין עדה של יהודים.

הגיעו ידיעות גם מבריסק על השמדת כל יהודי הגיטו בעיר. פרט לבעלי-מקצוע מעטים יהודי דרוהיצין נספו גם הם בטבח ביום 25 ביולי 1942. על קיצם המזועזע של יהודי יגובה, הרחוקה אך כ-25 ק"מ מערבה מפינסק, הגיעו ידיעות מזועזעות. היהודים הכינו שם את עצמם לקראת הצפי להם, והם חפרו מחילות מאחורי הבתים ובגנים. בתקרים ומעברים תת-קרקעיים מרחוב אחד למשנהו — למען ישמשו להם מחבוא. המרצחים הציתו את הבתים והעשן המתניק אילץ את היהודים לנטוש את מחבואיהם ולנסות להימלט. רובם הוטלו ביריות, ואך ספורים הצליחו להגיע ליצרות. מתוך 80 יהודים בעלי מקצוע שהותירו הגרמנים בחיים, ברחו מעטים ליצרות. ויתרם — נורו לאחר זמן קצר.

לפני יום הכיפורים הגיעו לפינסק פליטי התרבות מהעיריה הסמוכה פוהוסט-זגורדסקי. בצריף הגדול של המיטבה לנצרכים, שם נערכו תפילות יום הכיפורים, סיפרו אנשי פוהוסט, כשהם ממרים בבכי, על חורבן קהילתם בראש-חודש אלול (אמצע אוגוסט).

חורבן שתי הקהילות היהודיות, הסמוכות ביותר לעיר משני עבריה, היה מהלומה כבדה לתושבי הגיטו, שנראת להם עתה כאחרון הגיטאות בחבל פולסיה כולה. ידיעות קלושות, אך ברורות, הגיעו לפינסק על התקוממות יהודי העיירה לאחווה, אשר הצליחו אפילו להפיל הללים גרמנים (חורבן גיטו לאחווה היה בימים 2—3 בספטמבר), הדים להתנגדות המזוינת בלאחווה נשמעו גם מפי סגן-הקומיסר עבנר, אשר התפאר בפני אנשי ה"יודנראט", כי הוא תשמיד את כל יהודי הסביבה בעוזן אותו מרד. השתתרה והתרגשה, כי החבל מתהדק וחולך גם על צוואר יהודי פינסק, אצל רבים כבה כל זיק של אור ותקווה. המאבק על תחיים התיש את כוחם עד תום. אולם היה חלק, אשר תיפוש מוצא כלשהו גם במצב שלאחר יאוש.

היו שאמרו, כי ה"אקציה" העתידה לבוא, תימשך כמה ימים, ומי שלא יימצא באותו זמן ע"י המרצחים, יישאר בחיים.

לפיכך החלו רבים לחפור מתחת לבתים ולרשתות, בגינות ובחצרות ואף לבנות קירות ורצפות — כפולים, כל אחד חפר את מאורת מחבואו כיד ההמצאה הסובת עליו, חפרו ביום ובלילה ללא ליאות. האמינו, כי זו הדרך להצלה.

הקומיסר, שהדבר לא נעלם מידיעתו, הוציא פקודה להביא אליו את כל האתים, המעדרים והגרונים, כדי למנוע בפינסק את "הסירחה", שגרמו לגרמנים יהודי יגובה בעת החיסול.

גילויי התנגדות

ההתחפרות והכנת המחבואים היתה צורה חדשה של התנגדות יהודית לצורר הנאצי. כשם שגם קודם לכן היו גילויי התנגדות וגבורה נגד הרוצחים.

כל חתיכת שומן, שהוגבה דרך שערי הגיטו או מתחת לגדרותיו תוך סכנת נפשות, בכל כיכר לחם או חופן תפוחי-אדמה, שתביא ילד יהודי מהכפר הסמוך והכניסו בזחילה תחת לגדר התייל, בכל קילו גריסין, שתחולף בחפץ בעל-צדק והוגנב לגיטו הסגור ומסוגר ומונע ברעב — היו אלה גילויים של גבורה עילאית, ופעולות התנגדות לתכניתו השטנית של האויב הנאצי לכלות את היהודים ברעב ובמניפות.

הקזת הדם האיומה של שתי ה"אקציות" באוגוסט 1941 כמעט לא היה כדוגמתה בקהילות יהודיות אחרות בחודש הראשון לכיבוש הנאצי (ידוע על ימי פרעות, שנערכו ביהודי ביאליסטוק בחודש הראשון לכניסת הגרמנים בימים 27.6, 3.7, 1941, אך לא בהיקף כזה ובמספר קרבנות כבפינסק). באותם ימים של שלישי חמישי וזכרת הענף

החינוכי ביותר של יהודי פינסק — הושמד הרוב הפכריע של האוכלוסיה הגברית מגיל 16 עד 60.

על אף הייאוש ואולת־היד, אשר השתררו לאחר הטבח, היו נסיונות התנגדות ספונ־טאניים, ובהמשך הזמן — גם נסיונות לאירגון התנגדות פעילה ומתוכננת. מספר עד: „ביום חמישי, 7.8.1941, יומיים לאחר טבח ה־8000, נערכו חיפושים מדוקדקים אחרי גברים נוספים. באחד הרחובות נתקל שוטר פולני בהרשל (בן ניאכע) לוחץ (ממשפחת בעלי המנסרות). הרשל ברח. השוטר ירה בו ופצעו בצוואר, הוא נפל ופניו ארצה. משקרב אליו השוטר וראה, כי הוא עודנו חי, התכונן לירות בו שנית. הרשל הפצוע קפץ ממקומו אל גדר סמוכה, עקר מתוכה קרש וחבט בו בידו של הרוצח. הרובת נשמט בידיו, ובאותו רגע קפץ הבחור מעבר לגדר, נמלט וניצל“. מקרה זה הוא היחיד הידוע לנו עד להקמת הגיטו.

בתוך הגיטו נעשו כמה נסיונות לארגן התנגדות לשם נקמה והצלה, וכולם כחדש־חדשיים האחרונים לפני החיסול.

העד הקודם ממשיך וספר: „כאשר החלה פעולת חפירת הבונקרים והמחבואים, נתעורר בניטו הרעיון לצאת ליערות. לחפש את הפרטיונים ולהצטרף אליהם. נתארגנה קבוצה של 50 איש בערך, בראש הקבוצה היו הרשל לוחץ הנ"ל, שייקה קולודני, לוליק סלוצקי הצולע, הרשל לוחץ (ממשפחת לוחץ אחרת) נח ווינר ואנוכי. רכשנו רובים אחדים, הצי־אוטומט, כמה אקדחים ושני רימונים. את הנשק החבאנו בשטח גני הירק של קפלן, אשר השומר עליו היה יהודי.

כאשר נודע חברי לאנשי ה־יודנראט, ביקשו אותנו לכל נצא לעת־עתה, משום שדבר צאתנו ליער יגרום נזק לכל עדת ישראל בגיטו, וקודם כל למשפחות היוצאים עצמם, אשר הגרמנים יעשו אותם בני־ערובה לבוחר. הגימוקים השפיעו והיציאה נדחתה מיום ליום“.

מחתרת בלבטיה

אולם נעשו בגיטו גם נסיונות רציניים יותר להקים מחתרת, אשר בבוא יום החיסול תארגן התנגדות ותסייע ליהודים להימלט ולהינצל. שתי עדויות שנמסרו בתקופות שונות (ב־1955 ו־1962) ובסקומות שונים (ניר־יורק ותל־אביב) מספרות על אותו אירגון מחתרת, עדות ראשונה, היא של עד־ראיה ומשתתף פעיל, וזו לשונה:

ההרגשה של החבל המתהדק על צווארנו, החריפה עם הידיעות על חיסול יהודי הגיטאות בסביבת, כתגובה למצב הקשה החלה להתארגן מחתרת, אשר תיכננה התנגדות לגרמנים כדי לאפשר בדרך זו הצלה ליהודים רבים ככל האפשר, ודוגמת העיירה לאחווה היתה לנגד עינינו.

הקבוצה, אותה הכרתי בתוך האירגון, היתה מורכבת משני עובדים בבית־החרושת ללבידים של לוריא, אני — כנציג בית־החרושת לעורות, ואתנו היו קשורים שני עובדי ה־יודנראט: המהנדס סגנבורם (חתנו של וליג קוטוק), גיימן (מבעלי הספינות) וכן מפקד המשטרה היהודית גולדברג. התחלנו לגייס בחשאי חברים נוספים לאירגון ולדאוג לרכישת נשק. הצלחנו לקנות מפלגים כמה אקדחים, אשר הסתרנום במקומות שונים מחוץ לגיטו. אני הסתרתי נשק בגנו של קפלן.

בפגישותינו החשאיות נידונו כמה הצעות לאירגון הפעולה: היו שהציעו להצית בעת עבודה את בתי־החרושת והמלאכה בעת ובעונה אחת, לנצל את המהומה שתשתרר ולברוח; אחדים הציעו להרוג את הקומיסר הגרמני, והיו אשר שמו את הרגש על ההתארגנות לקראת הצטרפותם לפרטיזנים.

בסופו של דבר הוסכם על הצעה אחת, והיא: להתארגן להצתה מאורגנת של העיר ברגע המכריע, לכל מקומות העבודה, שם עבדו יהודים סיפקו חומרי־הצתה, כגון: נפט, סרטונים, גפרורים, בכל מקום נקבע אחראי, אשר יבצע את ההצתה בהתאם לפקודה שתיתן בסיסמה סודית.

הבעיה היסודית, שנשארה ללא סיכום וכת התלבטנו בכל אסיפותינו היתה: מתי יינתן האות לפרוץ ההתנגדות? ידענו, כי כל ההתנגדות תגרור אחריה נקמת־דמים של הגרמנים בכל תושבי הגיטו, ולמעשה תביא לחיסול יהודי העיר, על כן אספנו כל ידיעה אפשרית — בעזרת עובדי ה"יודנראט" ומפקד המשטרה היהודית — על המזימות הקרובות של הגרמנים כדי לפעול רק ברגע המכריע לפני ה"אקציה" הסופית. לא רצינו לקבל על עצמנו את האחריות להיות הגורמים הישירים להשמדת רבבות יהודים.

חברי ה"יודנראט", אשר הוגנב אליהם דבר ההתארגנות המחתרנית תזדירו אותנו לכל נעמיד בסכנה את קיומם הפיזי של יהודי הגיטו בפעולה בלתי־מחושבת ובלתי־אחראית. הם גם ניסו להשפיע, לכל ייעשו נסיונות של בריחה, לאחר שקבוצת צעירים, אשר עבדה באחד מבתי־המלאכה בחוץ, התארגנה לבריחה כזו, ובאחד הימים לא חזרו מעבודתם לגיטו. חברי ה"יודנראט" באו אל משפחות הצעירים ואיימו עליהן, שיחזרו נאלצים למסור אותם לגרמנים תמורת הצעירים הנעדרים, אם לא יעשו מיד הכל כדי להחזיר אותם לגיטו. בגלל בריחתם — אמרו — מאיימים הגרמנים להשמיד את הגיטו כולו.

ואמנם, בלחץ המשפחות וה"יודנראט", וכן בגלל הוסר אפשרות להתקשר עם פרטיזנים, חזרו הצעירים לאחר שהות של יומיים מחוץ לעיר.

ב־22 באוקטובר נפוצו שמעות בגיטו, כי בשדה־התעופה בדוברובוליה תופרים תעלות ארוכות ועמוקות ועובדים שם רק נוצרים מהסביבה בפקוח מהגרים גרמני. כן נודע, כי הרבא לשם קרון עם סיד והונחו ציגורות לאספקת מים.

השמעות גרמו לבהלה שהריה הגיעו גם לאזני עבני, וכמה ימים לאחר מכן הוזמן אליו את מינסקי כלוחית חבר שני מה"יודנראט" וסיפר להם — מה שהיה ידוע כבר בגיטו — כי החפירות בשדה־התעופה הן לצורך אחסון מיכלי דלק נוספים, הציגורות נועדו להזרים את הדלק מהמכניות למיכלים, בצעדים אלה נקטו, כי החליטו לבטל את שדה־התעופה בדכצ'ץ ולהעבירו לדוברובוליה, באותו מעמד תזדיר ספני בריחה מהגיטו ומפני נסיונות ההתנגדות.

לחיוזק דבריו טילסן כמעמד שני חברי ה"יודנראט" אל המהגרים בשדה־התעופה בדוברובוליה ושאל אותו לפשר החפירות, את התשובה בטלפון שמעו גם היהודים והיא אישרה את דברי סגן־הקומיסר.

אני מבטיח בהן־צדק גרמני — אמר עבני לחברי ה"יודנראט" — כי ליהודי פינסק לא יאונה כל רע, כי הרי הם עובדים למען מאמץ המלחמה הגרמני, כמחווה נוסף של רצון טוב הבטיח עבני להפסיק את החיפושים בשערי הגיטו ולהגדיל במקצת את סנת הלחם לעובדים, וכן מסר להם שטח קרקע נוסף לגידול ירקות.

שני חברי ה"יודנראט" חזרו וכינוסו מיד אסיפה של כל תושבי הגיטו, בה מסרו את

החדשות המרגיעות. אירגון הסחירות שלנו התכנס להתייעצות לאחר האסיפה בניטו. חלק טען, כי אין לתאמן לגרמנים ודרש לפתוח בפעולות התנגדות לאלתר. אולם רוב הנוכחים הושפעו מדברי הארגון והציעו לרחות את הפעולה לכמה ימים, עד שהמצב יובהר יותר.

למחרת הופצה ידיעה בניטו — כנראה על ידי הגרמנים עצמם, כי לפי הרשימה של העובדים, אשר נערכו בידי המנהל פרידמן, יוצאו מהגיטו 3000—4000 יהודים שאינם עובדים, כל חיתר — יישארו.

שמעיה זו היוזקה את ידי חברי הסחירות, שהתנגדו לפעולה מיידית, ואמרו: לא ייתכן, כי נקח על אחריותנו השמדת יהודי פינסק, שעה שלפי ידיעות מוסמכות יש סיכוי, כי רובם המכריע יישאר בחיים. תחלטה הרוב היתה: להיות מוכנים לפעולה בהתאם לצעדים, שינקטו על ידי הגרמנים, ולדאוג לקבלת ידיעות סודיות מבעוד זמן על מהלכיהם. כך הצליחו הגרמנים להוליך שולל את כולנו עד לרגע האחרון.

הער השני באותו עניין מספר:

„בתוך הגיטו היו כמה נסיונות להתארגנות של צעירים, סיפר לי חברי, בן העגלון גליברמן, כי באחד הימים מסר שומריהם נוצרי לכמה יהודים, שעבדו בחוץ, כי ביער הנתון לשמירתה, הוסתרו 150 רובים, שנשארו אחרי הרוסים הנסוגים. בקרב הצעירים בניטו החלה תזוזה, וכמה מאות התכוננו לצאת ליער לאסוף נשק ולווישאר שם. בראש האירגון הנה עמר ד"ר פראגר.

ההתארגנות נמשכה זמן רב והוציאה נדחתה מפעם לפעם. עד אשר יום אחד הודיע ה„יודנראט“ על התבטחה החגיגית של הקומיסר הגרמני כי גיטו פינסק העובד יישאר בחיים. היתה זו סכנת־מוות לתכנית היציאה. גורל דומה היה גם לנסיון שני של התארגנות צעירים בניטו.

ככל שרבו הסיסנים להשמדה המתקרבת, החליטה קבוצת צעירים אשר בראשה עמד לוליק סלוצקי, להצית את העיר מכל עברה, ברגע שתוקף לחיסול הסופי.

למטרה זו חולקה הציר לאיוורים, כל איזור נמסר לאחריותם של כמה צעירים, שהוטל עליהם להישאר אחרי העבודה באחד הבתים הריקים אשר באיזורם ולא לחזור לגיטו, באותו בית הכינו בקבוצי נפט ובנזין, פתילים, סמרטוטים וגפרורים. האירגון היה סודי ביותר והפעולה היתה מחושבת עד הפרט האחרון. מטרתה היתה להטיל את העיר בלהבות, ובתוך המחומה המבוכה, שישתרו בין הנאצים, לנצל את תאודמנות לפרץ את טבעת הכיתור ולברוח.

גם תוכנית זאת סוכלה על ידי הודעת הארגון הגרמנית שהופצה על ידי ה„יודנראט“, כך ניטלה האפשרות האחרונה להפעיל את תכנית ההתנגדות, אשר רקמה הסחירות היהודית בעיר. הגרמנים הצליחו להוליך שולל את יהודי הגיטו ממש עד לרגע האחרון, בו החלה פעולת החיסול הנסור.

בתוך מהלך ה„אקציה“ עצמה היו נסיונות של בריחה והתנגדות.

מספר עד־ראייה: „ברגע שהתברר, כי הגיטו מוקף, וידענו כולנו, כי זה הסוף, הסתערו מאות צעירים על הגדרות בנסיון לפרץ אותן ולברוח. סכנות היריה המוסתרות קצרו בהם. הסתערויות אלו חזרו ונשנו פעמים אחדות, ומדי פעם נסוגו הצעירים בהשארים אחריהם עשרות הרגים“.

אישור לנסיונות נואשים אלה מוצאים אנו בדריח המיבצעי של מפקד פעולת ההשמדה

(המובא להלן). המוסר על יעילות השימוש בפרשים, כאשר בשעת נסיון בריחה של 150 יהודים, נתפסו שוב כל הבורחים. אף כי אחדים מהם הצליחו להתרחק כדי קילומטרים מספר.

באותו דרך נמסר על יהודי אלמוני, אשר בידיים ריקות ולעיני מאות מרצחים מסביבו, התקיף פרש נאצי וחסף ממנו את רובהו ואת מקלו. לפני שעלה בידו להפעיל את הנשק, נפל חלל מידיהם של חברי הנתקף, אשר חשו לעזרתו. כן מציין הדו"ח, כי "אנשים לאין מסור היו מסתתרים בבורות מוסווים היטב".

נסיונות אחרונים ונאשים אלה אותות כבוד המה לאחינו בעמדם פנים אל פנים מול האויב האכזרי וצמא־הדם. מעטים בלבד מיהודי פינסק זכו להלחם עם נשק ביד ולקיים את צור הנקם. היו אלה הפרטיזנים ומשתתפי ההתנגדות המזוינת במקומות אחרים.

שמועות מרגיעות

יום ד', י"ז חשוון תש"ב—28.10.1942, היה יום שקט יחסי בגיטו. החיפרשים אצל החוזרים מהעבודה ליד שערי הגיטו לא היו קפדניים. רוב החבילות הוכנסו ללא קושי. גם סכות מצד השוטרים הפולנים לא היו שכיחות משום־מה ביום זה. החוזרים סיפרו בתימהון על הודעה גרמנית, שהתפרסמה ברחובות שמחץ לגיטו, ובה אזהרה המורה לא לנגוע ברכוש יהודי, בליווי איום של מוות לעוברים על הפקדה.

באותו ערב נפוץ בגיטו הסיפור הבא, אשר נמסר כאילו מפי ברטה שבריזמן: המזכירה הגרמנית של קומיסר המחוז, שחיתה ידידתה, הראתה לה מברק בתחילתו של "המנהיג" בכבודו ובעצמו. ובו הוראה לא לנגוע ביהודי פינסק, כי על כן אנשי עבודה המה... מרוב שמחה התנשקו שתי הידידות...

תקוות ההצלחה הבהבה מחדש. יהודי הגיטו שכבר לישון בלב שקט יותר, באותו ערב החזרו לגיטו הפועלים, אשר עמדו לעבוד במשמרת־לילה, רק בבית־התרושת ללבידים נמשכה העבודה, אך באמצע הלילה כינסו את כולם לאחד המחסנים וכלאו אותם שם. בשעה 2 אחרי חצות פונו הבתים הסמוכים לגבולות הגיטו מדיריהם הנוצריים ומרגמות כבדות ומכונות־ירייה הוצבו בתוכם.

עוד לפני עלות השחר הבחינו כמה יהודים, כי הגיטו הוקף עלידי כוחות גרמניים. אחד מהם רץ לגדר למלט נפשו ונורה במקום. יריה זו בשעה 4 לפנות בוקר החרידה את כל דרי הגיטו. החלו לצאת מן הבתים וראו, כי הגיטו סגור ומסוגר.

השמרעה פשטה במהירות הבוק, אלפי יהודים יצאו לרחובות אחוזי בחלה ושחור. רבים התרוצצו ללא מטרה, רבים אחרים רצו אל הפרצות, אשר הכינו בגדר לעת צרה. אך שם כבר קידמו את פניהם רוביהם המכוונים של הגרמנים.

בשעה 6, משהאיר היום, נראו כבר חמוני גרמנים צובאים מעבר לגדר הגיטו. על יד הגדר היתה שרשרת אחת של גרמנים, אשר עמדו בקבוצות של שלושה. המרוחקות כ־10 מטר זו מזו, והם מזוינים באוטומטים, ברובים ובאקדחים. שרשרת שנייה ליד מכונות־הירייה, רוכזה בחלונות ועל הגגות של הבתים הסמוכים לגיטו, ליד חשערים לא היו הפעם השוטרים היהודים (בפנים) הפולנים (בחוץ). אלא אנשי ה"גיסטאפר". איש לא הרשה לצאת.

ביגשתי אל השער — מספר עדיראיה — ואמרתי: כי עלי ללכת למקום עבודתי בבית־הדפוס, היום תעבוד כאן — ענה לי הגרמני הצביע על האדמה.
מאות אנשים החלו רצים לשער כדי לצאת לעבודה כרגיל, כיוון שנפוצה שמעיה, שבעלי רשיונות־העבודה מוטב להם להסתדר בסך מוכנים ליציאה, ובדרך זו אולי ישארו בחיים. כעבור דקות מספר עמד סור ארוך ומסודר של מאות־מאות יהודים לאורך רחוב גלינישצ'ינסקה.

בשעה 6.30 בבוקר חדרו לגיטו חיילי פלוגת ס.ס. — עם סמל ס.ס. על המעיל וגולגולת מת על הכובע. כשהם המשיכים באלות, בגרוניות דרילהיים ובלחיי כלבים, הם התפזרו ברחובות הגיטו, וכשהם צועקים ומכים וחלו להריץ את היהודים אל מקום הריכוז, שנקבע ליד בית־הקברות בקארלין. אחדים מהם הצעידו את הטור המסודר של בעלי רשיונות העבודה, אשר כאילו רק חיכה לכך — לאותו מקום. בעיצומה של התמולה הצליח ז'ולק סתיוהדים לחיכנס למחבואיהם המוכנים.

כל הבאים למקום הריכוז, נצטוו לכרוע על ברכיהם ולחשאר במצב זה עד שיוכלו ללאת, בעלי־המקצוע, הרופאים, המתנדבים ועובדי בתי־החרושת ובתי־המלאכה הוצאו מהמקום והועברו אל המגרש שממול ל"יודנראט".

כאן הופיע עבנר עם רשימות מוכנות בידו. הוא מסר את הרשימות לראשי־הקבוצות של בתי־המלאכה לנגרות, החייטים, המדפיסים, עובדי בתי־החרושת לעורות, "לוריא", ריקורד" ואחרים.

כל ראש קבוצה קרא בקול מתוך הרשימה את שמות הפועלים ודרש מהם לעמוד בקבוצה נפרדת. הרעש היה ללא נשוא, שמות פועלים, אשר לא התייצבו, חזרו וקראו פעמים נוספות, אבל רבים חסרו, משום שהסתתרו בינתיים, נשים וילדים לא הורשו להצטרף לקבוצות אלו.

סיפרה אחת העדות (בשנת 1962) במטה הארצי של משטרת ישראל בתל־אביב: "כאשר קראו את רשימת בעלי־המקצוע הנשארים, היו כלולים בה גם שמות אבי, אמי, אחי, ושלי. החזקתי על ידי את אחותי הקטנה בת החמש, וניסיתי לעבור אתה יחד עם השאר אל קבוצת בעלי המקצוע, שעמדה בצידו השני של המגרש. עבנר השגיח בכך, ובצעקה פקד על אחד הגרמנים לקחת ממני את הילדה, הלן התנפל עלי, הוציא בכוח את אחותי מזרועותי והעביר אותה חזרה אל הקבוצה הקודמת".

אישור לדברים אלה מוצאים אנו בעדות אחרת, שנמסרה עוד ב־1945: "החייט שרמן החזיק בידו ילדיו גם את בתו, בת 4, גרמני, שהשגיח בכך, בעם בקטנה, והיא התהפכה והתגלגלה כמה פעמים".

את הנאספים ציווה עבנר להכניס לכמה בתים ריקים בקירבת מקום, ואחרי ששהו שם כמה שעות רוכזו כולם בבית־החולים הסמוך לגיטו (זעמסקי שפיטאל), והמשטרה הפולנית הופקדה לשמור עליו. שם נשארו 3 ימים וראו מבעד לחלונות את מהלך ה"אקציה" של החיסול ואת ריכוז היהודים שנמצאו במחבואיהם, כשהם מובלים לבית־הקברות ונרצחים שם.

בפני נשיא בית־המשפט המחוזי בתל־אביב, ד"ר נתן בן־זכאי, סיפרה אחת העדות: "בזכרת אני בתמונה מועצת, שראיתי מבעד לחלון בית־החולים — היו אלה שתי ערימות של גוויות יהודים. כשבקדקדי ראשיהם תקעים עדיין הגרונינים, בכל ערימה היו 40—30 גוויות".

במשך שלושה הימים ציווה עבנר לירות בכל אלה, שנדחקו לבית-החולים, בלי שיהיה להם הטלוי עם הכתובת „נוצליכער יודע“. הנשואים בחיים נצטוו לצאת לחצר, והתממתה בוצעה ביריות בתוך אחד האולמות של בית-החולים, ראינו רבים מחקרבנות מטפסים על החלונות בנסיון גואש לצאת ולהיחלץ מהמוות. נורו שם כ־200 איש.

באותו בית-משפט סיפרה עדה אחרת:

„כשהובאנו לבנין בית-החולים הוצאו לחצר החולים והילדים שהיו שם, ונרצחו לעינינו. במקרה פגע אחד הכדורים בעינו של גרמני, וזה גרם לכך, שהמרצחים החלו להשתולל בחמתם והתנפלו בגרוזניהם על כל מי שהיה שם, כולל אלה שהועמדו בצד כעובדים נדרשים. בבחלה נדחקנו לתוך הבית, ומי שלא הספיק להיכנס פנימה, נרצח יחד עם האחרים בחוץ“.

גם בין בעלי-המקצוע נערך מיון נוסף, ולא כולם נועדו להישאר בחיים. משנסתיים מיון בעלי-המקצוע, החלו אנשי ח.ס.ס. להכין קבוצות ולהובילם לבורות. אלפי היהודים אשר רוכזו בשטח בית הקברות חולקו לקבוצות של 200–300 איש. בבית-המשפט השלום בחיפה, סיפר העד הנ"ל:

אנשי ח.ס.ס. הוציאו אותנו מהבית, היכו בנו בקתות רוביהם וציוו עלינו לצעוד לבית-הקברות. ראיתי, שהמצב מסוכן ואנו הולכים לקראת המוות. היו שם כ־30 איש, ואני בתוכם, שניסו לפרוץ דרך השער, החיילים פתחו עלינו באש והרגו כ־10 מאתנו. נסוגתי בריצה והגעתי למבנה בית-החולים, אשר שימש כמחסן עצים. אני ועוד חבר טיפסנו למעלה, נכנסנו מתחת לגג המשופע והתחבאנו שם. מצאנו רוסא ומשפחתו, שהתחבאו במקום עוד לפנינו.

במשך כל היום הסתכלתי דרך הסדקים וראיתי, איך הביאו אנשי ח.ס.ס. את היהודים לשטח בית הקברות, חילקו אותם לקבוצות — התעללו בהם, היכו אותם וגם הרגו חלק מהם במקום.

ראיתי, איך הוציאו ילדים קטנים מורועות הוריהם. תפסו אותם ברגליהם, כשראשיהם תלולים למטה, והרגו אותם ביריה“.

חברי ה„יודנראט“, אשר אף הם הובאו למגרש הריכוז, הועמדו בצד יחד עם בעלי-המקצוע, הם ניסו לקחת דברים עם עבנר על גורלם. מספר עד ראיה:

„הראשונה נחפזה ובאת אליי ברטה שברצמן. תשובתו הייתה: „את, ברטה, תלכי הראשונה אל הבור“, ומיד הציב אותה ואת בעלה בשורה הראשונה של הקבוצה, שהובלה לדוברובוליה. כגורל ברטה היה גורלם של כל חברי ה„יודנראט“, שהלכו בתור ראשון אל הבורות. גם יהודים אחרים, שהכירו את עבנר, ניסו לבקש על נפשם, ביניהם היה מחר-זרחיטס סגלביץ, זקן גבה-קומה. עבנר ציווה עליו לברוע על ברכיו כשראשו מורכן אל הקרקע. משעשה זאת — שלף את אקדחו וירה בו בערפו.

אחת העדות מזכירה, כי ראתה כמה מחברי ה„יודנראט“ מתים בבית-הקברות — אחדים נורו במקום, ואחרים איבדו עצמם לדעת עלידי בליעת רעל.

סריקת המחבואים

בשני הימים הבאים — ששי ושבת (י"ט, כ' במרחשון — 30, 31 באוקטובר) המשיכו הרוצחים שהיו מלווים כלבים, בסריקת הגיטו ללא ליאות. מספר אחד העדים:

ביום ששי בשעה 2 אחר־הצהריים שמענו במקום מחבואנו קולות של גרמנים סדורים ביניהם: הנה כאן מצויים יהודים. כהרף־עין הגית כלב. פרץ למאורתנו וחלל לנבחה. מיד חדרו הגרמנים לחפירה וקראו בקול: מדוע אינכם הולכים לעבודה? האם אינכם רוצים לעבוד? אם לא תצאו מיד — תמותו כולכם! ברימונים נשמדכם! ישבנו בנשימה עצורה ולא השמענו הגה. האזהרה חזרה ונשנתה. כעבור רגעים מספר שמענו קול התפוצצות של רימוניד, ולאחריו התפוצצות שנייה סמוך לכניסה. עוד רגע והיינו נחנקים. התחלנו זוחלים ויוצאים. כאשר יצאתי. ראיתי כמה מרצחים כרועים על ברכיהם לוטשים בנו עיניים פראיות ואכזריות וכידיהם אקדוחים שלופים. הם חבטו באלות הנזמי בראשינו וחשיבונו על הקרקע. קצין ס.ס. ניגש וציווה למסור לו את כל אשר נמצא איתנו. הם לא הסתפקו בחפצים. אלא גם פשטו כמה מבגדינו העליונים. הראיתי לקצין את תעודת־העבודה שלי. הוא עיין בה וחלל צווח: „בן כלבים! למה נחבאת? כל עובדי בית־הדפוס נאספו אל בית־החולים וישארו בחיים“. את התעודה קרע לגזרים. לאחר שצורפה אלינו עוד קבוצת יהודים שנתפסה. נצטוונו לקום ולצעוד אל בית־הקברות בקארלין. שם כרענו ברך יחד עם אלפי יהודים. שהיו שם לפנינו. פתאום נשמעה צווחה אכזרית: „לקום! לצעוד!“

מצעד המוות

קמנו והתחלנו צועדים. יצאנו מגבולות הגיטו בכיוון לדוברובוליה במרחק 3 קילומטר. היה יום חם ובהיר. צעדנו במהירות. האיברים טן הכפרים הסמוכים עמדו תבורות־הבורות והסתכלו בנו בנחת. ואולי גם סתוך קורת־רוח. קרבנו לבורות. לעינינו המבהלות נתגלו גופות חללים המושלכות בצידי הדרך — גופות הנחשלים. סרוטשות בכדורי דום־דום. עלידי הלכה אשה עם שלוש בניה חקטנים. כשהם ממריים בבכי. תינוק אחד נשאה האשה בזרועותיה. ולשנים האחרים לא היה יותר כוח ללכת. גרמני אחד מהליווי ציווה עלי לקחת אחד מהם על זרועותי. נשאתי את הילד. כשהוא בוכה וצועק: „אני רוצה אל אמא. אל אמא“. כאשר קרבנו אל הבורות ביקשתי את הגרמני. שיצוה על מישהו אחר לשאת את הילד. משום שאני רוצה להיות עם אשתי שהלכה לצדי. ברגעים האחרונים של חיי. הוא נענה לבקשתי ומסר את הילד לאחר. כל האנשים הלכו דוממים ושקטים. בשדות החשופים שלאחר הקציר ראינו את הגרמנים הפזורים בשטח. מי ברכיבה על סוס ומי עלייד כלב. ערימות החול שליד הבורות נעשו יותר ויותר קרובות. כמה מטרים לפני הבורות נשמעו צריחות: „עמדו! פישטו הכל מעליכם! סדרו את בגדיכם לפי הסדר! כל בגד לצרימה שלו! מהר! מהר! כלבים ארוזים!“ — המשיך לצווח.

כול עינינו היו הבורות הפעורים. התכוננתי בנופותיהם של היהודים המומתים בירייה. הם שכבו ופניהם למטה. אחד על גבי השני, וראשיהם רסוקים. המרצחים החלו לדחוף את היהודים הערומים אל הבורות. כשהם מכים באכזריות ובחיסמה שפוכה. מכריחים לרדת למטה במדרגות. שנחצבו לצורך זה בדפנות תבור. לשכב על גבי המתים והפצועים המפזרים והפנים למטה. כשהם יורים בערפם של הקרובות. מתוך הבורות נשמעו אנקות הפצועים אשר הכדורים לא המיתום מיד.

מוסיף אחד העדים: „בנו של הבנאי דוד גיטלמן סרוחב ברודנה (חי עתה בקובה) סיפר לי, כי בחיותם ליד הבורות הגיעה לשם פלוגת ס.ס. החיילים הוציאו 50 יהודים מבין המחכים בתור ליד הבורות וערכו אתם משחק־רצח בצורה זו: נאצי אחד עמד

אל מל פני היהודי האומלל. מאחוריו היה נאצי שני דוחפו כלפי הראשון. ושלישי - שעמד בצד היה באותו רגע מניף מכוש ותוקע אותו בגבו של הקרבן ומושך אותו במהירות החוצה. כשהאומלל נופל לרגליהם. הוא סיפר לי, כי היה עד למחזה איך בחורה יפהפיה סרבה להתפשט ערומה. בחימה שפוכה קרעו מעליה את הבגדים. תוך דקות ספורות אלו הלבין שצרה השחור. סמס לפני עינינו.

לתיאורי גיוהנום אלה מוסיף עד־ראייה. שהיה בתוך הבורות:
ביום השני של ה־אקציה נשלחתי לעבוד בבורות בדוברובוליה. במשך כל היום הביאו יהודים. כולם הוכרחו לכרע ברך ולהתפשט עירומים. גרמני הרביל את היהודי העירום לבור. על שפת הבור עמד גרמני וירה בראשו באקדה שבידו. היה עלינו לסדר אחר כך בשרות את כל אלה שנורו. כאשר אפסו הכדורים באקדה. היה הגרמני משליך אותו הצידה. ואקדה שני הוגש. הרצח השמני נמשך ללא הפוגה. עלינו הוטל גם לספור ולרשום את מספר הקרבנות הסומתים. משרא. שאינו מסוגלים לרשום כראוי. לקח אחד הגרמנים את הנייר והעפרון ולא מנינו עוד. כמה פעמים ביום היו משכיבים אותנו על האדמה האוסרים לנו. כי גם בנו יירה. אך לאחר מכן ציוו עלינו לקום ולהמשיך בעבודתנו.

עברתי כך יחד עם קבוצה קטנה של יהודים במשך 4 ימים. ללינת לילה היו טובילים אותנו לבית־הסוהר ברחוב בריסק. עד היום אינני יודע איך קרה הרבר. שבתום עבודתנו האיומה צורפנו אל הנשואים בחיים בבית־החולים.

עד אחר מספר: "השוטר הפולני סרני סיפר לידידי ואיש חסדי. אצלו הסתתרתי אז. כי הוא תופקד על שמירת הבורות בלילה שלאחר היום הראשון של ה־אקציה. במשך הלילה וצה הארמה והתרוממה כגלים. זרם דם וקצף לבן היה פורץ מתוכה מלווה המייה עד אור הבוקר. כאשר הגיעו למקום אנשי ס.ס. שפכו סיד רותח על הערימות. השוטר סבל לאחר מכן מהלם ובמשך שבוע שלם לא אכל ולא ישן."

*

גם של הישואות בחיים כדוגמת זה שזכה לו חמד אשר עבד בתוך הבורות. נישנה בצורה אחרת לנבי שלושה מנידוני המוות האחרים. מספר על כך אחד מהם בעדותו:
"בדרך לבורות ביקשה ממני אמה של ברסה שברצמן. אשר צעדה עם נכדתה לידי. להגיד לקצין הגרמני. כי השאירה בביתה צנצנת מלאה זהב. עשיתי כבקשתה. אך הגרמני לא ענה דבר."

שעה שעמדנו לפני הבורות התחלנו להתפשט. הבתנתי באותו קצין. כשהוא הולך בחיפזות. מתבונן לכל עבר כמחפש מישהו. יצאתי לקראתו. הוא רמו לי לגשת אליו. אחזתי ביד אשתי וגררתיה אחרי.

"לא לה. לך בלבד קראתי" — צרח תפנף באקדחו. משראה. כי לא אאותר. ציווה על שנינו לשבת בצד. הלך לשאול את פי מפקד הס. ס. חזר אלינו בלי לומר דבר. מרחוק ראיתי כי בתה של שברצמן כבר עומדת ערומה. היא בלבד ידעה על מקום הוחב. אזורתי עוז. ניגשתי לקצין ואמרתי לו. כי רק בעזרת הנערה אוכל למצוא את האוצר. הוא קפץ כנשוד־נחש. צרח וקילל. ולבסוף אמר: "היכן היא?" קראתי לנערה. היא חספה

מעיל מצוימת הבגדים, התעטפה בו, ובאה במרוצת אלינו. שלשתנו ישבנו על הקרקע וגרמני שמר עלינו.

כעבור זמן קצר נצטוונו לעלות על מכונית, ובלחיית כמה גרמנים, אשר פרצופיהם היו אדומים מאוד ושטופי-דם, חזרנו לבית שברצמן אשר ברחוב אלכסנדרובסקי שמחוץ לגיטו. קצין ס. ס. נכנס לבית וחיפש יחד עם בת שברצמן, אך יצאו בידיים ריקות. נסענו לגיטו, חיפשנו בתוך המחבוא שלהם מתחת לבית-המרקחת ומצאנו תיק עם שטרות-כסף, טבעות וקופסה לסיגריות. הקצין לקח את הטבעות והקופסה, אך לא את הכסף. ירדנו והמשכנו לחפש. מצאנו את הצנצנת, אך החלטנו לא להודיע על כך ולהמשיך בחיפושים, עד שיחשיך. מעט מן הזהב מסרנו לגרמני, ששמר על פתח המחבוא, ואמרנו שאנו ממשיכים לחפש את יתר הזהב. משהחשיך, ציוות עלינו לעלות וללכת אתו. הוא הביא אותנו אל הקצין ומסר לו את הזהב. שקיבל מאתנו, הלה שילשל זאת לכיסו. ניגשתי אליו ואמרתי: "עדיין לא מצאנו את כל הזהב, פחד עם שחר נמשיך לחפש ובודאי נמצא". הוא ציוות להובילנו אל הס. ד. החיילים, שליוו אותנו, היו מפלוגת ההשמדה המיוחדת ולא ידעו את המקום. אמרתי להם להוביל אותנו לבית-החולים, שם רוכזו בעלי-המקצוע, וסחר בבוקר יחזירו אותנו לחיפוש. הם ניאוחו. לתמהוננו ולאשרנו לא באו משום-סם למחרת, וכך גוחרנו עם בעלי-המקצוע.

אל המאות, אשר מיינו כבעלי-מקצוע וכעובדים מבוקשים, הצטרפו בשלושת ימי ה"אקציה" מאות אנשים נוספים, אשר נמשכו אל הריכוז בבית-החולים כאל מקור הצלה אחרון. הצפיפות והדחק גברו, ואתם — הליכוד והוהמה — אוכל לא ניתן והמזון היחיד היה סלק ולפת בלתי-מבושלים, אשר הובאו מן הגינות הסמוכות. אפילו מן הבורות הובאו לבית-החולים כעשרים בחורים צעירים. כאשר הם היו כבר עירומים, הבחינו הגרמנים במבנה גופם הבריא ואמרו: "הרוצים אתם לעבוד? אם תעבדו — תשאר בחיים".

מיון אחרון

ביום ראשון, 1 בנובמבר, ב"9 בבוקר הופיע עבנר בבית-החולים. הוא ציוות על האחראים לפעלי בית-החרושת ללבידים של לוריא לסדר אותם בשורה ולצאת לעבודה. הם סיהרו לצאת החוצה, הסתדרו כמצווה והבעת שמחה על פניהם. את המהנדס יוסלביץ' ומנהל-העבודה ברונבוים קרא לפתע לחזור פנימה אליו.

כאותו רגע הוקפו הפועלים על-ידי פלוגה של ס. ס. במקום להוליכם לעבודה הובלו לבית-הקברות ונורו שם. לעיני מאות היהודים, אשר עקבו אחר הגעשה מחלונות בית-החולים, האנשים החלו מתרועעים כמטורפים, בוכים וזועקים. אם זה הוא גורלם של הפועלים מבית-חרושת חיוני לגרמנים — אמרו הנשואים — ברור, מה צפוי לנו, כמה מתנוכחים איבדו עצמם לדעת במנת הרצל שהכינו לעצמם, הראשון עשה זאת רופא-העיר גרינברג, אחריו — בתו של הרבי מקארלין (אבל היא נשארה בחיים). רבים פנו אל הרופאים והתחננו למנת רצל, אבל להם היו מנות רק לעצמם, היו שהחלו להשמיד את אשר היה להם: שברו שעונים, קרעו שטרי-כסף.

עבנר חזר ואתו המהנדס זיג, האנשים נסוגו וחיפשו להם מסתור בפינות. הוא הוציא גליון נייר יהודי, שבעלי המקצוע, אשר יכריזו את שמותיהם, ייצאו מייד לחצר.

הוא פתח ברישמת החייטים. מתוך 60 שמות קרא 20. גם מתוך עובדי העירייה לקח את מתצית הרשומים וכן היה לגבי המסגרים, הגדרים, הנגרים, הסנדלרים, הרצענים, עובדי הדפוס וכל האחרים. כל היתר נצטוו להישאר בתוך בית־החולים.

בפני השופט א. נוימן, בבית־משפט השלום בחיפה, סיפר אחד העדים: „לאחר רצח קבוצת פועלי בית־הערושת של לוריא הוצאו קבוצות נוספות, וגם הם נרצחו. לאחר מכן הוצאה קבוצה של רופאי־שיניים, רופאים כלליים, חייטים וסנדלרים, פועלי־דפוס — בסך־הכל כ־30 איש. העמידו אותם בצד שני. אותו רגע רץ איש ס. ושאף תוך כדי צעקה, אם יש בינינו נגרים. חשבת, שאין לי מה להפסיד. פתחתי חלון. קפצתי החוצה וצעקתי, שאני נגר. מיד קפצו אחרי עוד כמה אנשים, הקצין, שעמד בסירבת מקום, צעק תוך כדי הבעת פנים זרעפת ואכזרית: „קיינע טישלער! צוריק, פֿרופלוקטע יודען!“ פנים אלה לא אשכח לעולם. באותו רגע נפתחה אש ואחרים מאלה, שקפצו אחרי, נהרגו. עד היום אינני מבין, כיצד הצלחתי להגיע ולהצטרף אל הקבוצה של ה־30.”

143 היהודים, שנותרו לאחר המין, נמסרו לידי המשטרה הפולנית, אשר הובילה אותם דרך הרחובות אלברכטובסקה ובלנה אל בית־הסוהר העירוני ברחוב בריסק. לימים נודע, כי הנשארים בבית־החולים נצטוו להתפשט עירומים, הוצאו לחצר וגורו שם.

קיצום של השרידים

המשטרה הפולנית מסרה את 143 יהודים לידי שומרי בית־הסוהר. מספר עד אחד: „באן שרר יחסים אחרים, אנושיים יותר. הבאים קיבלו בגדי אסירים והולקו לחדרים — גברים ונשים בנפרד, 30–40 בחדר. לרופאים ניתן חדר נפרד. בכל חדר היו שולחן ושני ספסלים. השוטרים אמנם שאלו, אם בא אוכל לפיתם, אך אוכל לא הובא. רעבים שכבו לישון על רצפת האבן תגלוייה והקרה. למחרת בבוקר ניתנה פרוסת־לחם קטנה ומים רותחים. באותו יום הוליכו את כולם לבית־המרחץ. שם גם חיטאו החפצים אחרי הרחצה קיבלו ארוחת־צהריים: מרק של מים בלבד. אחרי הצהריים הוצאו לסיור בחצר בית־הסוהר לרבע שעה. לאחר שחזרו לתאים, הופיע עבנר ואמר: „להווי ידוע לכם, שהנכם כנולדים מחדש. עליכם לעבוד בתריצות ואז תישארו בחיים. תשהו בבית־הסוהר ימים אחדים, עד שיקימו לכם גיטן קטן ושם תחיו“. הוא פנה לכל אחד שאל למקצוע. אחד אמר, שהוא נפת, עבנר ביקש לראות את ידיו הסתכל בהן וצרח: „מה, בעלי־ידיים כאלו נפת הוא?“, והוציא את האיש החוצה. מאז לא ראיתי עוד.”

אחת הנשים מספרת:

„גם בחדרי הנשים נהג עבנר באותה צורה. בניד אצבע, ימינה או שמאלה, קבע — מי יהיה ומי ימות. זוכרת אני, כי ביום הראשון ציווה להוציא מהתא את רופא־השיניים בקרמן ואת ארוסתה של אחיה, ושתיהן הומתו. עבנר היה פעיל מאוד באותם ימים וביקר כמעט יום־יום בבית־הסוהר, וכל ביקור שלו פירושו היה גזר־דין מוות לכמה יהודים נוספים. ביום השלישי בא והפריד את הרופאים מן האחרים ואמר להם, שהם יוצאים לעבוד בקופת־חולים. (לימים סיפר אחד הנוצרים לחייט שרמן, כי הרופאים הובאו לבית־הקברות ולאחר שתתפשטו גורו כולם).“

אחד מהם, טכנאי־השיניים וזבקה ברקמן, ניסה לברוח, אך נתפס וגורח.¹ מוסיפה עדה אחרת: „גודע לנו, שהרופאים הוצאו להורג, משום שהרופאים הנוצרים דילבסקי ומכילוב הצהיר בפני הנאצים, כי לדעתם אין הרופאים היהודים מסוגלים עוד לעבודה בגלל מתיחות עצביהם ותלאותיהם בגיטו, ביום החמישי לשחיתות בבית־הסוהר יצאו הקבוצות הראשונות לעבודה, מנהלי העבודה הנוצרים באו לבית־הסוהר ובידם תעודות מאת המהנדס הגרמני זיג, שהם רשאים לקבל פועלים.

מספר אחד מפועלי הדפוס:

יצאנו לעבודה רק ביום הששי, הלכנו ברגליים כושלות דרך רחוב בריסק, הנוצרים הסתכלו בנו, כאילו היינו יצורי־פלא מעולם אחר, בבית־הדפוס דיברו אלינו הנוצרים חברינו לעבודה, בידיות והשתתפו בצערנו, הרגשנו, שדיבריהם הם מהשפה לחוץ, שם קיבלנו גם משהו לאכול, אחרי העבודה הוחזרנו לבית־הסוהר, כשפועל נוצרי מלווה אותנו ושומר עלינו, כך היה הנהג יום־יום.

באותם הימים התחלנו לנשום לרווחה, לקבל מזון, ואף יכולנו להביא משהו לאלה מטאסירים, שעדיין לא יצאו לעבודה, עבנו היה עורך ביקורת בכל ערב ובוקר, האם כולם עובדים, כמה נשים עדיין לא עבדו, הוא הוציא אותן ומיתן ביריות.

לאחר 11 ימים — היה זה ב־12 בנובמבר — בקור עז, הוחזרו הבגדים לאסירים.

נערך מפקד בחצר ומפקד בית־הסוהר נפרד מהם בידיות וניחם אותם, כי מעתה יוטב להם, לבושים בלוי סחבות הובלו דרך רחובות העיר השוממים והריקים מלווים ע"י שומרי בית־הסוהר אל הגיטו הקטן.

הגיטו הקטן

הגיטו הקטן הוקם מאחורי בית־החולים המחווי, מרכזו היה הבית, בו היתה ה"רשיבה" הקרלינאית וכמה בתים קטנים מסביבו, בסך הכל — 11 בתים מוקפים גדר תייל דוקרני, מהחלונות נראה שטח הגיטו הגדול, שהיה עתה חרב, ריק ואפקי דממת־מוות, כל אחד מצא לו מקום והסתדר בו, בחוץ שמרו השוטרים הפולנים, על־יד השער בערה מדורה והם היו ערים כל הלילה, בוקר־בוקר היו יוצאים לעבודה בלוויית מנהלי־העבודה הנוצרים, שחיכו ליד השער, אל מקומות העבודה מחוץ לגיטו, השוטרים מנו את היוצאים, בכל בית הורשה איש אחד להישאר כדי לשמור על הסדר ולתכין ארוחת־ערב מהמיצרכים שנמצאו בבתים: צנימים, תפוחי־אדמה, גריסין, בערב היו מתכנסים אצל החייטים, אשר עבדו בתוך בתיהם בגיטו, לשמוע ולהשמיע חדשות.

האתראי לקבוצת החייטים היה לייבל שרמן, בעל־מקצוע מעולה, שגם הגרמנים העריכו אותו מאוד, בערב הראשון סיפר שרמן, כי עבנו וזיג ביקרו בגיטו בצהרי אותו יום כדי לראות איך הסתדרו, הוא פקד על שרמן ועל ברל גייצר להשגיח, שיהא נקיון שורר בגיטו ושלא ישתמשו מעבודה, ואז ידאג הוא — הקומיסאר — לכלכלתם, כמר־כן תחזיר לבל יחדרו לגיטו יהודים, שאינם רשומים אצלנו, אם יקרה כדבר הזה, תיפול האחריות על כולם.

ואמנם לילה־לילה חדרו לגיטו הקטן יהודים, שעדיין נשארו בחיים מהגיטו הגדול, במשך שבועות הסתתרו בחפירות ובטאורות, ועתה, עם בוא החורף, לא יכלו עוד לסבול קור ורעב והצטרפו לגיטו, שמותיהם לא הופיעו ברשימת העובדים ועל־כן היו גאלצים

לוישאר בפנים. השומרים שהרגישו בכך היו עורכים סריקות פתע ומוציאים יהודים להורג. כדי להתגבר על הסריקות החלו גם היהודים הנוספים לצאת עם העובדים. מנהלי העבודה קיבלו המורה „חסדם“ זה תשלום יפה. בין הנוספים זכורים השמות של: מוטל שוכמן, גוטקה פלדמן, הסנדלר פלדמן, בתו ובנו, משפחת הולצמן — בעל, אשה ובן, חיה פורטנוי, בתו של ד"ר יעקובסון, פסח שרמן, אולם רע ומר היה גורלן של הנשים והילדים, אשר הצטרפו במשך הזמן לגיטו הקטן. הן, כמוכן, לא יכלו לצאת לעבודה. היו צפיות למוות בכל יום.

מספר עד: „מקרה מיוחד אירע לאשתו ולשתי בנותיו של מנהל בית-הספר „תרבות“ בקארלין, הסופר העברי טל (טוביה לוויין). שלושתן התחבאו בבית שברחוב ברנרדינסקה. בעת החיפושים מצא אותן גרמני. הכת הגדולה נכחלה ופרצה בכי. בלב הגרמני התעוררו רגשי-אנוש. הוא כיסה אותן בסמרטוטים ואמר, כי באותו מקום לא יחפשו עוד, ובערב יביא להן לחם. ואמנם קיים את הבטחתו. הן התחבאו שם שלושה שבועות. אי-פעם כשחורגו מהעבודה ועברנו ליד אותו בית, הן נכנסו בין שורותינו ונכנסו לגיטו. באחת הסריקות נתגלו שלושתן והוצאו להורג.“

החיפושים בגיטו הישן

לאחר זמן התחדשו החיפושים בגיטו הישן, ומדי יום נמצאו שם יהודים והוצאו להורג. מארגן החיפושים האלה היה מפקד המשטרה הפולנית סולובוב. בלילות היו תושבי הגיטו הקטן רואים מבעד לחלונות את היהודים שנחפסו, כשהם יושבים על הקרקע בקור העז בקירבת מדורת השומרים. כמאובנים היו. לא דיברו ולא בכו. במשך השבועות שהסתתרו היו קפואים. מוֹרֶעֶב גרדפים מפחד ואפסו כוחותיהם כליל. ביניהם היו גם תינוקות. עם שהר היו מובילים אותם לס, ד, שם נעצרו וחיכו, עד שתתרכז קבוצה גדולה יותר של יהודים, ואז תליכום לדוברובוליה והמיתות ברירות.

היו גם מקרים, שהגרמנים עצמם הביאו יהודים נוספים לגיטו. כך הובא גם דוד גיידיץ' (מזכיר הגימנסיה „תרבות“). יחד עם קבוצת יהודים הצליח להתחמק ממקום מתבוא בגיטו הישן ולצאת לאחד הכפרים. בדרך פגשו באיכר, שמסר אותם לס, ד. כשנשאלו שם למקצועם, מסר גיידיץ', שהוא נגר, ובזכות מקצועו זה הגיע לגיטו. סיפור בגיטו הקטן, כי בין המסתתרים, שנתגלו בחיפושים, היה גם הרב רחנצווייג. כאשר ניסה השוטף להוציאו ממחבואו, פגע בו הרב בסכין וברח. שוטר שני ירה בו והמיתו.

קנה המידה לחמשך חיי הגיטו

עבר חודש ימים בגיטו הקטן, ואנשים כאילו התרגלו לאורח החיים החדש — עבדו, בישלו, ישנו ואפילו שיחקו בקלפים. אולם המתיחות לאשר עתיד לקרות — לא פסקה. היתה הרגשה, כי עד תחילת 1943 תהיה פינסק „יחדן-ריין“. עד אז חייבים הפועלים הנוצרים ללמוד מחבריהם היהודים את מקצועם, למען יוכלו למלא את מקומם בעבודה. גם בולמוס ההצטיידות של הגרמנים כבגדים, בנעליים ובדבריר-עור העלה את החשש, שגותר עוד זמן קצר, ועל כן הם מנצלים את בעלי-המקצוע היהודיים, והחייטים, הסנדלרים, התפרים והנגרים היו ממש מוצפים עבודה, וכדי לספק את ההזמנות של הגרמנים נאלצו לעבוד עד שעה מאוחרת כלילה, קנה-מידה למשך חייו של הגיטו היו החייט שרמן וטכנאי השיניים פלדשטיין, לפי מגין הימים. שהיו זקוקים להם למילוי ההזמנות. חישוב את הימים, שגותר לקיומם בגיטו.

יוצאים ליערות

בכל אותם הימים נערכו תכניות שונות להתחמק מהגיסו אל היערות. היו שרכשו נשק, כי ידעו, שזה התנאי להצטרפות לפרטיזנים.

עם כל הסכנה, שהיתה צפויה לנשואים בגיטו עקב יציאת קבוצות מאורגנות מתוכו ליערות, לא יכלו לכסות על היעדרן במספר האנשים המועט בתוכו. במוצאי־שבת אחת יצאה אחת הקבוצות ליער. יום ראשון היה יום שבתון, ועל־כן עמדו לרשותם שני לילות ויום בטרם שירגישו בהיעדרם. כשנשאלו הנשואים ביום שני, היכן חבריהם, ענו, כי חולים הם. רק ביום רביעי נתגלה הדבר. ראש המ.ד. קרא אליו את החיט שרמן ואמר לו, כי ידוע לו, שבגיסו הסרים יהודים, אשר ברחו לפרטיזנים, אך הם כבר נתפסו. הגרמני שיקר כדי להפחיד ולמנוע בריחות נוספות.

גורלם של הבורחים ליערות

אחד העדים מקבוצה זו, סיפר:

"היינו יחד 20 איש, שיצאנו מהגיסו הקטן לחפש את הפרטיזנים ביער. נוצרי הראה לנו את הכיוון. פגשנו 4 פרטיזנים, שבירכו אותנו לשלום ואמרו, שיחזרו עם מפקדם. אחרי כמה שעות באו אלינו כ־20 רוכבים מזוינים. הם לקחו מאתנו את כל אשר היה לנו: רובת, אקדה וכל תפוצי־הערך ועזבו אותנו. היינו נאלצים לחזור העירה. לאחר שהסתתרנו 6 ימים בבית עוזב, יצאתי עם הרשל בברוב, עברנו את הנהר הקפוא והסתתרנו בביצות. כמה איכרים ממכרינו הביאו לנו כמה פעמים לחם. כך היינו 4 חודשים בתנאים איומים עד אשר עברנו למקום מרוחק יותר, שם הצטרפנו לפרטיזנים — לפלוגת מסיורא. מפקדנו הישיר היה וולדיה קובלצ'יק."

על קבוצה שנית של בורחים מהגיסו הקטן סיפרה עדה אחרת:

"יום אחד בא אלי ברוך פרידמן, אשר עבד מחוץ לגיטו, וגילה לי בסוד, כי עשרת העובדים אותו החליטו לצאת ליער. באחד הימים הכינונו אוכל ומגפיים. הבחורים יצאו בבוקר לעבודה ואני הורדתי מבגדי את הטלאי, ובשעה אחת בצהריים יצאתי מהגיסו למקום עבודתם של עשרת הבחורים. מנחל העבודה הנוצרי לא היה באותו זמן במקום והם התביאו אותי בתוך ספה. בערב הוציאו אותי משם, ואחד־אחד יצאנו למקום המיפגש — ברחוב להישינסקה. ליד פסגה־רכבת, שם חיכה לנו נוצרי, שהוביל אותנו בדרך מקבילה אך מרוחקת מהמסילה לכיוון קוברין."

לאחר הליכה של 6 שעות הגענו לכפר וולקה, שם הופיע נוצרי אחר, שהעביר אותנו בסירתו לגדת השניה של הנהר. הצביע על היער הקרוב ואמר: "לכו בשם אלהים". כל הלילה תעינו ביער. למחרת פגשנו חבורת אנשים, שדיברו רוסית והציגו עצמם כפרטיזנים. הגמצאים בדרך לפעולה מסויימת, ולכן כיוונו אותנו אל המטה שלהם. במרחק כ־40 ק"מ מקוברין פגשה אותנו חבורת פרטיזנים. הכניסו אותנו לבית ולקחו את כל אשר היה לנו. אמרו לנו לישון שם ולמחרת יבואו לקחת אותנו אל הפרטיזנים. השומר, שהופקד עלינו, גילה מיד, כי זוהי כנופיית אוקראינים, וכי עלינו להסתלק מיד, אם רצונו להישאר בחיים. ברחנו משם ויצאנו שוב ליער. לאחר זמן־מה פגשנו פלוגת רוכבים. היו אלה פרטיזנים יהודים, שהביאו אותנו אל מפקדם הרוסי. הלז סירב לקבל אותנו בלי נשק ושלח אותנו חזרה לפינסק.

עייפים ורצוצים יצאנו לדרך. מדי פעם היינו שולחים אחד מאנשינו לבית איכר להשיג

אוכל. איש מהנשלחים לא חזר. עד שהגענו חזרה לפינסק נשארונו שלוש מתוך ה־11 שיצאו: אני, פרידמן ופריצ'ק. לאחר תלאות רבות בפינסק יצאנו שנית לחפש פרטיזנים הפעם בכיוון למודוצ'נה. הגענו לאיזור שהוא בעת קרב בין הפרטיזנים לגרמנים, ולכן פנינו משם לעבר העיירה סרניק. בכפר סווריצי'ביץ' הצלחנו להצטרף אל קבוצת פרטיזנים אשר זה עתה החלה להתארגן, והודות לכך קיבלו אותנו גם בלי נשק.

עד אחר סיפר על גורל שני יהודים בודדים ביער:

„באחת הסריקות בגיטו הישן גילו גם את המכבוא שלנו. הרבנו אל בית הס. ד. לגיטי — שמואל קורביניק. היו מספרים סותרים במגפו. הצלחנו במשך שעות ראשונות של הלילה להוציא כמה מטילי-ברזל מהשבכה. שהיו נתונים בתוך משקוף העץ של החלון, ויחסים, לסען לא יישמעו צעדינו. ברחנו משם והגענו לגיטו. שם מצאנו געליים, קומקום, אספנו מיצרכי מזון בכמה בונקרים עזובים, ועם עלות השחר נכנסנו לסרתף בית עזוב ברחוב נוכח ליד פסגה-רכבת. שם ישבנו כל היום, עם ערב חספנו את הציר. הגענו אל הנגה, שהתחיל כבר לקפוא. עברנו אותו והגענו ליער בקירבת הכפר חולקה. מתחת לעץ עקור, ששרשיו מופנים אל על, סידרנו לנו מחבוא וישבנו שם 4 חודשים. כי לאותו משך זמן הספיקו לנו המיצרכים אשר הבאנו. היינו אוכלים פעם אחת ביום ומרחיחים את השלג באש. שהיינו סבעירים רק לפנות-ערב או לפנות בוקר. במרס 1943 אויל המזון. שנינו חזרנו לגיטו תעזוב בפינסק. חיטטנו במחבואים ומצאנו עוד קצת גריסין וקטח ועוד באותו לילה חזרנו ליער. באפריל החלטנו למצא פרטיזנים יהודי מה. כי נשארו ללא מזון. פעמיים נתקלנו בכנופיות איכרים, אשר שדדו כל אשר היה לנו. בפעם ראשונה הצלחנו שנינו לברוח. אך בפעם השניה — נהרג גיטי, ויחיד הנשתי לאחר תלאות ומחפש כאיכר, לסביבות פוהוסט-גורודסקי, שם הצטרפתי לפלוגת הפרטיזנים היהודים על-שם כגוביץ, אשר מפקדה היה דוד בוברוב.

הימים האחרונים בגיטו הקטן

גם שאר דרי הגיטו הקטן היו נתונים לתכניות בריחה. קבוצות-קבוצות קבעו לעצמם את אחד הבתים הריקים אשר מחוץ לגיטו. בו ייפגשו בכוא הרגע המכריע. היו מסתירים שם לחם ומיצרכי-מזון אחרים בעת חורם מהעבודה. קבענו את בית-האבנים של פישקו בכיכר השוק — סיפר אחד — כמקום מיפגשנו הסודי. בימים אלה היו נשארים רבים ללון מחוץ לגיטו הקטן, כדי שלא תפתיע אותם „אקציה“ פתאומית כלילה. גם אלה, אשר לנו בגיטו, גילו באותם לילות עירנות מיוחדת.

„תמיד היינו על המשמר — סיפרה אחת העדות. בוקר בוקר עם עלות השחר עמדנו — אני ובעלי — עם צורך קטן בידינו ליד גדר התייל. אם יקיפו אותנו, אוילי נצליח להימלט — אמרנו לעצמנו. בעלות השחר היו חברינו לועגים לנו: „רואים אתם, כי לא קרה דבר. אנו ישנו כל הלילה בשקט אתם קפואים מקור“.

העבודה אצל החייט שרטן פחתה וחלכה. פלדשטיין סיפר, כי הגרמנים לקחו ממנו בחזרה את הנהב לחכנת השיניים התותבות. הורגש בעליל, כי אלה הם הימים האחרונים. באחד הימים נודע, כי קבוצה נוספת התחמקה מהגיטו ויצאה אל היער. הגרמנים עשו עצמם, כאילו לא השגיחו בכך.

בשחר של יום רביעי — 23 בדצמבר 1942 — ט"ו בטבת תש"ב הוקף הגיטו הקטן על-ידי הגרמנים וכל יושביו הוצאו להורג בבית-הקברות בקרלין. אנשים

ספרים הצליחו לברוח בעת ה"אקציה" טמש. חסתתרו בבתים הסמוכים. קבוצה קטנה אחרת הסתתרה בבור אשפת. בתוך שטח הגיטו הקטן. המרצחים היו עסוקים בהכנות לחג המולד, ועל כן הצליחו היהודים לברוח משם באין רואים. אך רובם נתפסו אחר־כך בעיר ובסביבתה ונרצחו.

אחד הבורחים סיפר את קורותיו באותם ימים:

"הסתתרנו. יחד עם בת־דודתי נעמי קאזש אשר נראתה כארית — אצל נוצריה — מכירה שלה. זו סידרה לנו אפשרות לעבור לבריסק ואני עברתי למכר נוצרי אחד. שניאות להשאירני אצלו יום אחד בלבד. לאחר שנתן לי פרוסת־לחם יבשה ומים. הלכתי בערב לחפש את המתבוא המוכן בעלית־הגג בבית פישקו תהרוס בכיכר השוק. עליו ירצתי עוד מימי הגיטו הקטן. נקשתי לפי תאות המוסכם וטיפסתי למעלה. לאחר שנוכחו לדעת. מי אני וכי אין איש למטה. הורידו לי את הסולם הקטן. מצאתי שם קבוצת יהודים. ביניהם ווילקוביץ מבית־הדפוס. לאחר ההיעצות החלטנו לצאת מהעיר. לשם כך ניסינו להשיג נשק. אני וחבר התגנבנו אל בית גרמני שהיה מפקח בבית־הסוהר. כדי לסחוב ממנו את רובתו. לצערנו לא מצאנו את האיש ולא את הנשק. לקחנו אתנו רק כמה בקבוקי ייִש ומיצרכי מזון. למחרת באנו אל פולני. אשר לפי מיטב ידיעתנו היה ברשותו אקדה. לאחר משא־ומתן מייגע והענקת שק עם עורות. שהוצאתי בסתר מבית־החרושת. בו עבדתי. קיבלנו את האקדה עם 10 כדורים. באותו לילה התפורנו וקבענו מקום בין חורבות בית־הכנסת הגדול. שם נשאיר ידיעה אחד לרעהו. וכל אחד יצא לקראת גורלו."

*

השמדת יהודי פינסק לפי תעודות האויב

בדיון־חשבון הסופי שתוכן לקראת משפט פרשע המלחמה המעורבים ברצח יהודי פינסק. סיכם התובע את תקופת הגיטו בעיר כדלקמן:

בגיטו פינסק. שהוקם במאי 1942. הצטופפו כ־30,000 יהודים. עד אוקטובר 1942 לא היו עוד אקציות גדולות נגד היהודים. ב־27 באוקטובר 1942 תוציא הרייכספירר של ס.ס. הימלר את הצו הבא:

פ ו ר י

אל המפקד העליון של ס.ס. ומפקד המשטרה באוקראינה ס.ס. אוברגרופנפירר וגנרל המשטרה פרוצטן

ק י י ב

המטה הראשי של הוורמכט פוידע לי. כי המרחב ברייט־גומל סובל יותר ויותר מהתקפות כנופיות. המעמידות בסיסן שאלה את התיגבור לכוחות הלוחמים.

על יסוד הידיעות. שנמסרו לי יש לראות בגיטו פינסק מרכז לתנועת הכנופיות באזור ביצות המריסט. לכן אני מצווה. על אף השיקולים הכלכליים. להסל ולהשמיד את גיטו פינסק. יש לחבטית 1000 עובדי־גברים. במידה שהפעולה מרשה זאת. ולהעמידם לרשות הוורמכט לשם ייצור צריפ־עץ.

1000 הצובדים חייבים להימצא במחנה סגור ושומר היטב. אם השמידה אינה מובטחת כראוי. יש להשמיד גם את ה־1000.

חתום: ה. הימלר.

(התעודה נמצאת בחיקים של מרכז התישוד בברלין, וחוזרת גם במאמרו של ד"ר יוסף קרטיש: מקורות האויב מספרים על גבורה יהודית, בגליון 6-7 של ידיעות "יד־ושם" — מכת תש"כ — ינואר 1956).

גלגלי המכונה הנאצית החלו לנוע ביעילות השטנית הרגילה, ולאחר יומיים — ביום 29 באוקטובר בשעה 04.00 הגיעו לעיר פלוגות ההשמדה המיוחדות. על ההכנות ועל הפעולה של פלוגות אלו בעת השמדת יהודי פינסק נמצא בידינו הדין וחשבון המיבצעי והסיכום של מפקד הפעולה סרן זאור המובא במלואו בדין וחשבון הסופי של התביעה הגרמנית. כנ"ל. דריה זה נמצא בין התעודות שנתפסו על ידי הצבא האדום במפקדת רגימנט המשטרה ה-15, ופורסם לראשונה בצורה מקוצרת בעתון „דבר“ ביום י"ב שבט תש"ד — 6 בפברואר 1944 כמברק מאת איליה ארנבורג באמצעות הוועד היהודי האנטי פאשיסטי במוסקבה.

תרגומו המלא של המסמך נתפרסם ב„דבר“, כ"ד 15 בנובמבר 1953. הדריח מובא גם בספר תרסי „תעודות מאשימות“ — חלק שני, עמודים 34—36, מוסקבה 1945.* מפקד הפלוגה השניה של גדוד המשטרה 310 בחטיבת המשטרה ה-15 — הלמנט זאור נולד בברמן כ"ד 1914 ומתגורר עתה בניירברג-פירט. ברחוב שטילער ווינקל 6, עובד כמפקד בבית-מסחר. התליכים המשפטיים נגדו התנהלו ב"ד 1964 והוא הוצא להפשי בערבות. לאחר שהיה אסור כבר פעמיים, בחקירה הכחיש, שפלוגתו הרגה חולים וילדים. תסקידה היה — אמר — להקיף את הגיטה, לעבור בביתם ולחבוא יהודים למגרש הריכוז. הוא הורה לפיקודיו להגיד לילדים, שלוקחים אותם לעבודה...

„תיאורו של זאור בדריח הנ"ל שלו — אומר בדין וחשבון הסופי התובע ד"ר ארצט — אושר בכל היקפו על ידי העדים היהודים, ואמנם העדויות, אותן הבאנו לעיל בהרחבה, שימשו חומר מאשים במשפט נגד זאור ושאר הפושעים המעורבים ברצח רבבות יהודי פינסק. עדי הראייה נסעו לגרמניה כדי להעיד במשפט נגד הפרשעים.

* הרי קטעים מאותו דריח :

...החטור האטל על הגיטו בשעה 04.30, וחזר, כי עקב פעולת הסיוור המקדמת, שנעשתה הן כדי שסירת הסוד על פעולת החטור הקרובה, הושלם הכיתור במהרה, וליהודים לא היתה אפשרות להימלט.

לפי תפקידה צריך היה לגשת לפעולת הסריקה בשעה 06.00, מחמת החשיכה, ששררה עדיין בשעה הזאת. נדחתה ראשית הסריקה למהצית השעה, היהודים, שהבחינו כינתיים במתרחש, התאספו ברובם הגדול מרצונם החפשי בכל הרחובות, וכעזרת שני שוטרים אפשר היה להוליך כבר בשעה הראשונה כמה אלפים למקום הריכוז.

כשראו היהודים האחרים, לאן מכוונת התנועה, הצטרפו לתלכים, וכך לא היתה לס, ד, אפשרות יבצע את פעולת המיון במגרש הריכוז בגלל חמתן הרב שהתאספו לפהע במקום (לפי התכנית צריך היה ביום הראשון לספל כ"ד 1000 עד 2000 איש. הסריקה הראשונה נסתיימה בשעה 17.00, ללא כל תקריח. ביום הראשון הוצאו להורג קרוב ל-10,000 איש. בשעות הלילה חנתה המחלקה במצב הכן במועדון החיילים.

לא אירעו תקריות, פרט לתקרית אחת ויחידה, לאחר שהובטח, כי יינצלו סמכות היהודים, שהסחירו זהב בארסה, בתנאי שיגלו את מקום המחבוא — התייצב יהודי אחד וסען, כי הסחיר כמות גדולה של זהב, שוטר ליחה אותו אל מקום המחבוא. הואיל והיהודי היסס כל הזמן וחזר ודרש בהשוטר שילוחו לעליית חגג, התחילו השוטרים למגרש וריכוז שבניטו, שם סירב היהודי לשבת על הקרקע ככל היהודים שנצטוו לעשות זאת. לפתע התנפל היהודי על אחד הפרשים, נטל את רובהו ואת המקל שבירו החל תוקף את הפרש בסקל. רק בהתערבות יתר אנשי המחלקה, היכולה התקפה וי הואיל ולא היתה אפשרות להשתמש בנשק חם, נמנע היהודי בעת ההיגרה בגרון בראשו ונפל ארצה. הוא הוצא להורג בו במקום."

הד"ר הצבאי הזה, המוסר על הרצח בדם קר בנוסח של „לקח מפעולה צבאית“, שופך אור על מצבם ותאומם של יהודי פינסק — אם בניסיון בריחתם, אם בהתקפת פנים אל פנים של יהודי יחיד על פרש נאצי, ואם בהתחפרות „אנשים לאין ספור“ במחבואים, למען הערם על האויב ולסכל מזימתו השטנית.

דע את הרוצחים!

הגרי עדירות נוספות של גרמנים, אשר השתתפו בהשמדת יהודי פינסק, ארנסט ביגאלק סיפר, כי פעל תחת פיקודו של זאור השתתף באקציה במסגרת הפלוגה, שהטילה את ההסגר החיצוני על הגיטו (רוב העדים הגרמנים היו משום־מה בפלוגות אשר מחוץ לגיטו ולא בתוכו...). לדעתו, ביצעו את הסריקה בגיטו — אנשי ס. ד. הוא נכנס לגיטו לאחר הסרת התסגר החיצוני, ראה ברחובות גופות של ילדים ומבוגרים שנרצחו, אך לא העריך את מספרם ב־1200.

לאחר חקירה נוספת חודה, שגם אנשי פלוגתו השתתפו בסריקה בפנים הגיטו, ביגאלק הוא עתה מפקח בשירות המשפטי בברלין — שפנדאו.

וולטר ריבערג, ששירת בפלוגת השריון של חטיבה 15, ניסה להגיע אל מקום ההוצאה להורג ברכבו, אך הוחזר עלידי אנשי ס. ד. בדרך ראה קבוצות של כ־100 איש בכל אחת, רובן נשים וילדים. בין הצועדים היו גם נשים שנשאו ילדים מתים בזרועותיהן. כמה מהן ניסו להטיל עצמן תחת הרכב המשוויין, בו נסע, ולכן נאלץ לעצור ולהמתין, עד אשר עברו. מלווי הקבוצות היו מ.שופר (שוץ־פאליציי), ריבערג הוא עתה מפקד במשטרה הפלילית בגרמניה המערבית.

המלצר ולתם רוגה, הגר עתה בברלין—נויהולן, השתתף בעצמו בסריקה, ראה הרוגים ברחובות, אך לא ירה.

קורט סגור, עתה בברלין—שטיגליץ, היה בפלוגת־השריון, ראה את המובלים אל בורות המוות מלווים עלידי המשטרה הירוקה ואנשי ס. ד. עם כלבים. בדרך ירו בגברים ונשים, שפיגרו בלכתם ואת גופותיהם דחפו ברגליים לתעלות בצידו הדרך.

אריך הירסקורן, הגר בברלין—רחוב, ראה את האקציות דרך גדר הגיטו, והתבייש למראת התנהגותה של המשטרה הגרמנית „הירוקה“. הוא ראה הרוגים ברחובות וקבוצות של 150—200 יהודים, שהובלו בכיוון מסוים, למשטרה היו גם כלבים, מה שעורר בו חששות מיוחדים. מפקד פלוגתו — קוקוט, גינה את ההענשה ביחס ליהודים וציוות על חייליו לא לבקר בגיטו מתוך סקרנות. הירסקורן הוא עתה יועץ לבנייה.

להלן נביא רשימה חלקית של משתתפי פעולת ההשמדה בגיטו פינסק. המפקד של חטיבת המשטרה 15 היה אמיל קורסק — גולד ברוול — אסטוניה ב־1893 ומת ב־1944.

8 חדשים לאחר פעולת חיסול הגיטו, עליה פקד, הושעה מתפקידו, התברר, כי אשתו הלנה לבית פלדהייז (ילידת טלין — אסטוניה), היא בת־תעובת יהודית מדרגת ראשונה. עתה היא מתגוררת בארה״ב.

קציני־מטה אחרים מגדוד זה, שנותרו בחיים, לא נמצאו עד כה. גדוד 306 היה הגדוד השני בחטיבת המשטרה 15. מפקדו היה פאול לנדזור (גולד 1906, מת — 1945), שליטו היה סרן (אובר־לויטננט) של השוץ־פאליציי היינריך פלגטיס (גולד

(1914). המשמש כיום קומיסר ראשי במשטרת פרנקפורט צ/ג מין. קציטמטה אחר בפלוגה זו היה עקשטיין. שגם הוא, כפלנטיוס, משמש כיום באותה דרגה במשטרת פרנקפורט. על הפלוגה ה־3 בגדוד 306 פיקד הסרן יהון יוסף קור (נולד 1916). המשמש כיום קומיסר במשטרת הרובע ה־3 בפרנקפורט. ידוע, כי ניסה לקיים פגישה של פקודיה, לפני כמה שנים, אך לא רבים השתתפו בה.

לאותה מחלקה היו שייכים עוד: מפקד הכיתה היינריך גרוס (נולד 1911). מתגורר עתה בפרנקפורט. מפקד הכיתה גרד קורצה, עתה מפקח ממשלתי בפרנקפורט. לפי עדותו של האחרון שירתו בכיתה שלו גם: פריץ יאושדה — עתה קצין משטרה בפרנקפורט, ושול — עתה קצין במשטרת הבטחון בפרנקפורט. ממלא מקומו היה חנס הוט, עתה פקיד במשטרת פרנקפורט. כן שירתו שם: קליינה, עתה פקיד במשטרת הסן, והיינריך לם, עתה קצין במשטרת פרנקפורט.

ווילהלם פרידריך, מקס ברינקמן, המתגורר עתה בבדנויהיים, היה אף הוא באותה מחלקה ומסר בעדותו, כי השתתף באקציות החיסול בפּינסק בהסגר החיצוני. כפקיד במחלקה לא השתתף ברצח ממש, אך שמע ספי חושבי הסביבה, כי 12–18 אלף יהודים נורו שם. בגדוד 310 היה הגדוד השלישי בחטיבת המשטרה 15 שהשתתפה בפעולה בפּינסק. הפלוגה ה־2 בפקידו של הלמוט זאור, אשר כתב את הדו"ח מהמייבצע, שפורסם לעיל, היה חלק מגדוד זה. מפקד הגדוד היה רב־סרן תולין, שמת מפצעיו ברוסיה. שליחו היה אדוארד פסוטה (נולד 1908), עתה סוחר־סיטונאי במינכן.

פלוגת הפרשים ה־2 השתתפה באופן פעיל ביותר בחיסול. מפקדה היה רב־סרן ווילהלם הופמן (נולד 1908). המתגורר עתה בהמבורג. בחקירתו העיד, כי אמנם ראה נשים וילדים הרגומים, שלישי היה אוטו מיגה (נולד 1906). המתגורר עתה בלאואנברג על האלבה. מפקד הפלוגה ה־1 בגדוד זה היה ווילהלם ווסטרינג (נולד 1908) — עתה מפקד משטרה בהמבורג. הוא נאסר ב־1961 ומסר בעדותו, כי השתתף בהסגר החיצוני של הגיטה, ולא ראה נסיונות של בריחת יהודים, אך שמע מתוך הגיטו צעקות ובכי. כאשר הוציאו את האנשים מבתיהם למשטרת הבטחון וה־ס.ד, היה חלק נכבד ברצח יהודי פּינסק. האחראי מטעם מוסד זה לרצח היה גרופנפירר ס.ס, (גנרל) של אוקראינה ד"ר מקס תומאס, אשר סת אחרי המלחמה תחת שם בדוי. המפקד בפּינסק היה שטורטבנפירר (רב־סרן) ס.ס. ד"ר פיץ, אשר איבד את עצמו לדעת ב־1945.

לשלוחה זו של היילות הנאצים בפּינסק היו שייכים עוד:

1. ווילהלם ראספ, גר עתה במינכן, 2. מפקד המשטרה הפלילית בקאל־אייפל, קרל הנס דומן, 3. היינריך גייגנשדר — גר עתה בגילכינג, 4. הנגה פטיק — יליד ברין, 5. אדולף פעטש, מארץ הסודטים, אשר תודה, כי השתתף ברצח המוני של יהודים וכי בסרידיו ירה ב־6000 עד 7000 יהודים (לפי כתבה ב„טעריב“ מיום 18.9.1962), 6. פטיק — יליד ברסלאו, 7. ווילי בירקל מלודוויגסהפן, 8. בלבק מקייורסלאטרן, 9. יוסף ווגנר — גרמני מאיזור הוולגה, 10. גוצי — מארץ הריין, 11. קוך — אף הוא מארץ הריין.

ששת האחרונים ברשימה מבוקשים על־ידי משטרת גרמניה המערבית ולא אותרו עדיין. כן לא אותרו עד כה: מפקד המחוז של משטרת ס.ס, טסמן ומפקד הג'נדרמריה באותו משרד — פרקהנס, בסוף הקיץ 1962 נאסרו יוסף קור, היינריך פלנטיוס, רדולף אקרט ואדולף פעטש — ומשפטם ייערך בפרנקפורט. הפרטים על השלטונות האזוריים

וראשיתם קוטיסר המחוז קליין וסגנו עבנר נמסרו כבר לעיל בפרק הדרן בהקמת השלטונות האזרחיים בעיר.

17 ניצולים

ביום 14 ביולי 1944 נכנסו הצבאות המשתחררים של הצבא האדום לפינסק. מכל יהודי פינסק על רבבותיה, יצאו ממחבואיהם באותו יום 17 (שבעת-עשר) יהודים מחופים וחויים. לאחר שהסתתרו מתחת לאדמה או בעליות-גג במשך קרוב ל-610 ימים ולילות ארוכים של רעב וצמא, כשהם אפופים פחד בלהות מפני המוות, האורב בכל רגע. ביום תשיחורו, לאחר 3 שנים ועוד 10 ימים של שלטון הדמים הנאצי בפינסק, עמדו 17 חשרידיים המיוזמים על קבר האזנים הענקי של רבבות יהודי קהילות פינסק וקארלין. כשהאדמה ספוגת דדם צורבת את רגליהם ורוח הנכאים מייבבת באזניהם:

שאר רגליכם מכאן!

פינסק היהודית נמחקה מעל פני האדמה, וההיסטוריה שלה בת מאות השנים תמה ונשלמה!

מקורות ל"השוואה והמרי בפינסק"

1. כך נחרבו קהילות פינסק וקארלין — מאת אריה דולינסקי, המבוא והתרגום של זאב ליבנה (לרמן), בהוצאת יוצאי פינסק והסביבה בארץ-ישראל — תל-אביב, ספטמבר 1946: 2, עדות דוד גלייבמאן — גלאב — גיריווק, 1962: 3, עדות יהושע ניידיץ — תל-אביב, 1955: 4, עדות מוטל (מרדכי) שוכטן — מונטריאל, 1961: 5, עדות חיה שרמן — תל-אביב, 1955: 6, עדות גולדה שרמן-גלצקי — תל-אביב, 1955: 7, עדות תמר (ססה) גרבוזקובריצקי — תל-אביב, 1955: 8, עדות יהושע (שיינ) גורביץ — לינץ, 1945: 9, מכתב ד"ר אלחנן אינבינדר לתוריו ברוסיה ביום 12 באוקטובר 1942: 10, עדות הופמן יוסף — (ארכיון "יד ושם" מס' 297/139): 11, עדות טורקן הרישל (ארכיון "יד ושם" מס' 1790): 12, פרטיכל סבנייט עדות בבית-משפט השלום בהיפה — מרץ 1962: 13, פרטיכל סבנייט עדות בבית משפט השלום בהיפה — מרץ, 1962: (שני האחרונים ניתנו לקראת משפטי הפרשנים הנאציים בגרמניה), 14, לייזער לעווין — חורבן פינסק (סקוצץ "דאס לעבן אין ארומ אונזער ברענסט" — תוצאת ברענסט 210 — ניו יארק, 1948), 15, רשימת הפרשנים שלום גלצקי, 16, דוד פלאטניק — מיין פארטיזאנער וועג (פון אוראל ביז פינסק), רוים — 1946: 162 עמ' (כתב-יד), 17, תשובות לשאלון על פעילות הפרשנים ע"י גולדה וסלום גלצקי, 18, תשובות פאני לוי — סולומיאן, 19, סלך באקאלטיסיק-פעלין — זכרונות פון יידישן פארטיזאן — בהוצאת צענטראל פערבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע: 20, דין-וחשבון סופר של ההובצ ד"ר ארצט (לודוויגסבורג — גרמניה): 21, עדויות במסגרת הארצי של המשטרה — תל-אביב, אפריל 1962: 22, בנימו הקסן — צילה דולינסקי, 23, אחרי 30 שנה — זכרונות מאת מיליה רטובסקי-כהן: 24, עדות אהרון קליבץ — חולון, 1964: 25, מנשה אונגער — קארלינער רבי האם זיך גיט נעוואלט ראטעווען פון גאצי פערדער — "סאגא-סארגן זעורנאל" — ניו-יארק 30.8.1959.

camp — where the Nazis founded a large printing house for forgeries. The witness describes in his recorded testimony two blocks (17 and 18) which were hermetically sealed, and where even the camp commander wasn't allowed to enter, in which the Germans concentrated 140 professionals (printers, artists, bank workers etc.) from all of the occupied territories.

In this "Factory for Forgery" which was under the direction of Kaltenbrunner himself, every form of document in the world was forged: Permits from the N.K.V.D., travel orders from the American Navy, British passports, stationery paper from the Jewish Agency, and stamps. But the major "product" was forged British pounds and dollars, which were used to pay Gestapo agents, and which were distributed throughout the Allied countries. The witness describes acts of sabotage against "production" and the constant danger that confronted them. Beginning in January 1945 — the Germans began to move the factory from place to place — (Radeltchik, Mauthausen, Sbevil) with the intention to renew the production of forgery... Eventually, all of the prisoners were rescued.

THE HOLOCAUST AND THE REVOLT IN PINSK — NACHUM BONE

This is a part of a detailed monograph on the end of the community of Pinsk, a major Jewish community in the border area of Polesia in Poland, (today the Soviet Union).

The author writes in his introduction: "The fate of the Jews of Pinsk, like the fate of the majority of the European Jews, was almost total annihilation. Along with the destruction of the lives and property, all of the documents which could have aided us in compiling a record of the final chapter of the life of the Jews of Pinsk were lost. No trace was left of the Judenrat Archives, and not a single testimony or diary has been found that was written during the days of the Nazi occupation in the city".

Nachum Bone has based his work on the testimony of survivors, written memories, and material which was taken from the testimonies which were given to the national offices of the Israeli police, and to court houses in Tel-Aviv and Haifa, to be used against Nazi war criminals, who were involved in the murder of the Jews of Pinsk. On the basis of the aforementioned material, the author has succeeded in creating an accurate portrayal of the life, the struggle and the pattern of destruction of the Jews of Pinsk — his hometown. (The monograph appears in its entirety in the Book of Pinsk).

THE MOTIVES FOR HITLER'S INVASION OF RUSSIA — DR. J. L. WALLACH

By invading the Soviet Union on the 22 June, 1941, Hitler had deviated from the view handed down to him by generations of German military thinkers and experts. For generations Clausewitz' opinion about the Russian space, and about war in Russia, against the background of Napoleon's debacle in 1812, set the fashion for the attitude of the German military toward Russia. He considered his conclusions, laid down in his study of the Russian campaign of 1812, as being of such importance that he included them in his theoretical work "On War". He stated that "...Russia, by the campaign of 1812, has taught us that an empire of great dimensions cannot be conquered (which might have been easily known before)..."

Field Marshal Moltke was completely daunted by the difficulties presented by the Russian space.